

TRIGLAVSKI
NARODNI
PARK



Jezero v Ledvicah
Fotografije: Aleš Zdešar

ACTA TRIGLAVENSIA

ZNANSTVENO
IZOBRAŽEVALNI ČASOPIS
POSEBNA ŠTEVILKA
NOVEMBER 2024

9

VARSTVO JE OBSTOJ



1924 **100** let 2024
ALPSKI VARSTVENI PARK
TRIGLAVSKI NARODNI PARK



9 ACTA TRIGLAVENSIA

Uvodnik

Ob stoti obletnici Triglavskega narodnega parka se spominjamo pionirjev varovanja narave, ki so začrtali prve meje tega edinega narodnega parka v Sloveniji in enega izmed trinalstih v Alpah. Park, ustanovljen leta 1981 na temeljih Alpskega varstvenega parka iz leta 1924, je najpomembnejši del slovenskega naravovarstvenega sistema. Leta 2003 je postal park del UNESCOVEGA programa Človek in biosfera, s čimer je Biosferno območje Julijske Alpe, ki zajema 9 odstotkov slovenskega ozemlja, pridobilo mednarodno priznanje. Letos, ob stoti obletnici, je bil park skupaj z italijanskim delom Julijskih Alp priznan kot Čezmejno biosferno območje Julijske Alpe, kar krepi njegovo vlogo v iskanju ravnovesja med človekom in naravo.

Park poleg varovanja naravnih vrednot tudi ohranja kulturno dediščino ter spodbuja trajnostno kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo, planinstvo in turizem. Prebivalci parka, okoli 2400 ljudi, so najpomembnejši varuhi tega dragocenega območja. Sodelujemo v mednarodnih organizacijah, kot sta ALPARC in EUROPARC; to nam omogoča izmenjavo izkušenj z drugimi zavarovanimi območji po svetu. Sodelujemo tudi v vsebinah Alpske konvencije. Pod sloganom »Varstvo je obstoj« se skupaj z vsemi partnerji zavzemamo za prihodnost našega edinstvenega parka in si prizadevamo za povezovanje varstva z razvojem.

Hvala vsem, da ste del te zgodbe.

Dr. Tit Potočnik
Direktor Javnega zavoda Triglavski narodni park

ACTA TRIGLAVENSIA
ZNANSTVENO IZOBRAŽEVALNI ČASOPIS

ISSN 2232-495X

Izdajatelj	Triglavski narodni park
Naslov uredništva	Triglavski narodni park Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled
Glavna in odgovorna urednica	<i>mag.</i> Tanja Menegalija
Uredniški odbor	<i>mag.</i> Tanja Menegalija, Tina Komac, Aleš Zdešar, Katja Gregorič
Tehnična urednica	Alenka Mencinger
Lektoriranje	Vlasta Kunej
Oblikovanje	Idejološka ordinacija, Silvija Černe
Postavitev, priprava in tisk	Gaya d.o.o.
Naklada	200 izvodov

Tiskano na okolju prijaznem papirju.

Bled, november 2024

OD ALPSKEGA VARSTVENEGA PARKA (1924) DO PRVEGA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA (1961)



Peter Skoberne¹

Izvleček

Takoj potem, ko je bil uresničen Belarjev predlog za ustanovitev Alpskega varstvenega parka z zakupno pogodbo leta 1924, so se začele razprave o razširitvi zavarovanja, hkrati pa tudi razgrete razprave glede paše na zavarovanem območju. Prispevek predstavlja, kako so potekala prizadevanja za obnovo zavarovanja v novih okoliščinah; to se je uresničilo leta 1961 s sprejemom Zakona o Triglavskem narodnem parku.

KLJUČNE BESEDE: Alpski varstveni park,
Triglavski narodni park, zgodovina,
varstvo narave, zavarovana območja
narave



Albin Belar je bil še leta 1908 prepričan, da ni ovir, da ne bi bilo naslednje leto ustanovljeno prvo zavarovano območje v Avstriji (SKOBERNE, 2018; BELAR, 1908). V mislih je imel Dolino Triglavskih jezer, območje z izstopajočimi naravnimi pojavi, ki je hkrati gospodarsko manj pomembno in v državni lasti (Kranjski verski sklad). Zato je predlagal upravljalcu območja, gozdarski upravi v Gorici, da se z zakupno pogodbo ustanovi zavarovano območje. Pridobil je tudi soglasje ministrstva z Dunaja. Na terenu so se poleti 1908 dogovorili za podrobnosti, potem pa je bil naslednje leto sprejet Zakon o planinstvu, ki je prepovedoval spremembo namembnosti pašnih planin. To je povsem spremenilo okoliščine zakupne pogodbe. Belar se s tem ni več ukvarjal, vsa morebitna nadaljnja prizadevanja je ustavila prva svetovna vojna.

Po razpadu avstro-ogrske monarhije se je začelo za Slovence zahtevno obdobje: veselju ob koncu morije in zanosu ob možnosti ustanovitve lastne države se je hitro primešal občutek nemoči ob interesih velikih sil pri določanju državnih meja v mirovnih pogodbah, iskanju zaveznitva, zlasti med slovanskimi narodi, ter notranji politični razdeljenosti. V teh kaotičnih razmerah je bila pomembna opora narodna zavest, ki je temeljila tudi na naravnih danostih. Naravoslovci, ki so delovali v sklopu Muzejskega društva za Kranjsko, so na prvem občnem zboru v mladi državi 29. aprila 1919 spremenili ime društva v Muzejsko društvo za Slovenijo. Na tem prelomnem srečanju so tudi soglasno sprejeli pobudo Ferdinanda Seidla, da se pripravi vladi poziv za ohranjanje narave. Imenovana je bila delovna skupina, Odsek za varstvo prirode in prirodnih spomenikov (Odsek), ki je pripravila ta dokument in ga v začetku leta 1920 predložila vladi. Objavljen je bil v Glasniku Muzejskega društva s preprostim imenom Spomenica. Vseboval je štiri zahteve s konkretnimi predlogi za izvedbo. Prva je bila ustanovitev zavarovanih območij. Med predlogi je bilo tudi zavarovanje Doline Triglavskih jezer. Pripravljavci so se oprli na Belarjev predlog in to tudi korektno navedli, čeprav je bil Belar zaradi nemškutarske nalepke leta 1919 prisilno upokojen. Ponovili so tudi Belarjevo optimistično misel, da »uresničenje tega načrta ne bi našlo težav«, ker je območje last Kranjskega verskega sklada.

Skupina, ki je pripravila Spomenico, je nadaljevala uresničevanje programskih zahtev iz tega dokumenta in s tem tudi prizadevanja za zavarovanje Doline Triglavskih jezer. Po sklepu seje odbora Muzejskega društva 16. julija 1920 so vabili na sejo Odseka tudi predstavnika gozdarske uprave, saj je bilo ministrstvo za gozdarstvo najpomembnejše pri odločitvah glede državne lastnine, kamor je sodila tudi Dolina Triglavskih jezer. Odseku se je tako pridružil Anton Šivic (1879–1963), ki je kot banovinski uradnik dobro poznal birokratsko kolesje in pravni sistem, torej tudi omejene možnosti, saj za ukrepe za varstvo narave še vedno ni bilo ne ustrezne zakonodaje niti pristojnih služb. Zato je pomagal Odseku v skladu s tedanjimi možnostmi iskati rešitve za izvajanje Spomenice. Glede zavarovanja Doline Triglavskih jezer je bilo najbolj logično uresničevanje Belarjeve zamisli o pogodbenem varstvu. Iz zapisnikov sej Odseka za varstvo prirode je razvidno, da je Šivic maja 1922 pripravil osnutek pogodbe. V pogovore so pritegnili tudi Slovensko planinsko društvo, ki je gospodarilo s kočo pri Dvojnem jezeru. Šivic je bil v stiku z oskrbnikom gozdov Kranjskega verskega sklada na območju Bohinja, gozdarjem Cvetkom Božičem, ki je postavil dva pogoja: da je na tem območju še naprej dovoljen lov in da se zaradi prepovedi paše pridobijo nadomestni pašniki. Domačini so imeli namreč planine na območju Kranjskega verskega sklada v najemu. Zato se predstavniki Odseka niso pogovarjali neposredno z domačini, ampak le z upravljavcem zemljišča.

S tem se je spor glede paše poglobil. Domačini so vložili na deželno vlado zahtevo, da se jim paša omogoči. Vlada je priznala gospodarski pomen paše, člani Odseka pa so iskali izhod iz nastale zagate, od iskanja nadomestnih možnosti za pašo do odškodnine zaradi omejitve paše. Zadeva se je začela širiti in zapletati, vpletlo se je ministrstvo za kmetijstvo. Sredi leta 1923 se je

spor razširil na raven osrednje oblasti kraljevine, saj so se kmetje za ohranitev paše povezali s poslanci državne skupščine, člani Odseka pa so prek rektorata Univerze v Ljubljani iskali podporo za ustanovitev parka pri univerzitetnem svetu v Beogradu.

Ministrstvo za gozdove in rudnike v Beogradu je 4. aprila 1924 odobrilo zakupno pogodbo, ki so jo podpisali dne 1. 7. 1924. S tem sta Muzejsko društvo za Slovenijo in Slovensko planinsko društvo za 20 let od Kranjskega verskega zaklada najela 1400 hektarov gorskega sveta in ga namenila ohranjanju narave. Pogodba² opredeljuje parcele, dolžnosti zakupnika ter izjeme za Direkcijo šum (neomejen lov, možnost intervencije v primeru elementarnih nezgod v gozdu) in Slovensko planinsko društvo (raba lesa za kurjavo, uporaba vode). Posebnih določil o prepovedi paše ni, omenjena je le pri zakupnini, ki je vsebovala tudi nadomestilo za izpadlo rento za pašo. S pogodbo so se torej urejala le razmerja med upravljavcem Kranjskega verskega zaklada in zakupnikom, zato niso bili predpisani ukrepi za ohranjanje območja. V 11. členu je zapisana samo splošna obveznost: »Odsek za varstvo prirode je zavezan, ta prirodni varstveni park varovati in oskrbovati. Šumska uprava ga bo po možnosti podpirala in skrbela po svojih organih za varstvo parka povodom službenih obhodov ako s tem njenim organom ne narastejo posebni stroški.«

Spor zaradi paše je ostal zgolj prikrit, saj se nobena stran ni odpovedala svojim interesom. Neposrednih pogovorov ni bilo, ampak je vsak po svoje skušal uveljaviti svoj prav. Ministrstvo za šume in rude je na pobudo univerz in Beograjske akademije znanosti 2. junija 1924 z odlokom prepovedalo pašo v varstvenem parku ob določenih nadomestilih za prebivalce Češnjice (znižana pristojbina za pašo, podaljšana zakupna pogodba za Komno in melioracija pašnikov na Komni). Leta 1926 je Šumska uprava očistila okoli 26 hektarov Lepe Komne, vendar melioracija na kraških tleh ni uspela. Domačini se kljub zagroženosti kazni niso zmenili za prepovedi. Fran Jesenko (1926) je zapisal: »Vprašanje je torej še vedno odprto, ali bomo dobili naš od ministrstva za šume in rude nam dodeljeni park, ali bo pa vsled 50 češnjičanskih krav, ki so tri mesece v letu na planini, cela zadeva padla.« Po drugi strani pa je več kot 150 udeležencev zborovanja na Bledu 24. maja 1926 zapisalo med sklepe (ANONIM., 1926): »Planinski zakon določa, da se imajo planine ohraniti svojemu namenu, t. j. paši živine. Nimamo nič proti 'Prirodnemu parku', ki se hoče ustvariti, nikakor pa ne moremo odobravati, da bi se z ustvaritvijo tega parka uničila ena najboljših naših planin (Lopučnica).«

Neomajnost stališč in povečevanje pomena Lopučnice obeh skupin kaže na komunikacijski prepad, ki se vsaj v sledovih ohranja vse do današnjih dni kot nezaupanje na eni strani in omalovaževanje na drugi.

Po podpisu zakupne pogodbe se je Odsek takoj lotil dela. Profesor Jesenko je od 4. do 5. julija 1924 s skupino študentov ob sodelovanju predstavnikov Slo-

2 Ponatis zakupne pogodbe je objavljen v Planinskem vestniku, 1984, 84 (8):338–340.

Kmalu po osvoboditvi, januarja 1946, so profesorji naravoslovnih ved ljubljanske univerze vložili na kmetijsko ministrstvo prošnjo, da bi izločili Dolino Triglavskih jezer s Komarčo iz zemljiškega sklada in jo dodelili univerzi. Še istega leta je začela delovati tudi prva poklicna služba za varstvo narave – Referat za varstvo prirode Zavoda za varstvo in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti (Zavod za spomeniško varstvo Ljudske republike Slovenije).

To je bil uvod v obsežna dolgoletna prizadevanja za obnovitev, razširitev in razglasitev narodnega parka. Podrobno so jih opisali Anton Šivic (1951), Angela Piskernik (1959, 1962) in Stane Peterlin (1974, 2006). Spor zaradi paše se je nadaljeval v merjenju moči na različnih ravneh, razprava se je zapletala tudi zaradi novih deležnikov in izzivov, ki jih je prinašal predlog razširjenega parka. V različnih komisijah in odborih so med drugim sodelovale tudi Planinska zveza Slovenije, Botanični inštitut, Prirodoslovno društvo, Geografski inštitut, okrajni ljudski odbori, Ministrstvo za gozdarstvo, Ministrstvo za kmetijstvo, Kmetijski znanstveni zavod, Uprava za turizem in gostinstvo. Interese domačinov so zastopali okrajni ljudski odbori.

Dne 16. decembra 1954 je Okrajni ljudski odbor v Radovljici obravnaval tudi predlog odloka o zavarovanju Bohinjske kotline in doline Sedmerih triglavskih jezer. Vendar je Republiški sekretariat za zakonodajo opozoril, da je za sprejetje takšnega predpisa pristojna le republika.

Leta 1956 je že kazalo, da bo doseženo soglasje in najdena ustrezna pravna pot, saj je zadevo prevzel Svet za kulturo in prosveto Ljudske republike Slovenije ter imenoval komisijo za pripravo predpisa o zavarovanju Doline Triglavskih jezer in Bohinjske kotline. Komisijo je vodil republiški poslanec, planinec, lovec, ustavni sodnik in pravnik dr. Miha Potočnik. Na seji komisije decembra 1956 v Bohinjski Bistrici je bil sprejet sklep, da se obe območji zavarujeta. Sledila je vrsta razprav in različnih osnutkov, ki naj bi jih obravnavala Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije, a je bilo treba pred tem še sprejeti Zakon o narodnih parkih (POTOČNIK, 1974).

Zavod za spomeniško varstvo Ljudske republike Slovenije je 8. marca 1957 sklical sestanek za končno redakcijo meje Slovenskega alpskega parka (PIŠKERNIK, 1957), kot je bilo delovno ime za predlagano zavarovano območje. Na tem sestanku so se dogovorili za primernejše ime – Triglavski narodni park, saj prejšnje ime ne bi bilo ustrezno, če bi pozneje razglasili še kakšen drug narodni park v slovenskem visokogorju (npr. Kamniška Bela v Kamniških Alpah).

Čeprav je bil pripravljen predlog za novo zavarovanje, se je lahko delo nadaljevalo šele leta 1959, ko je bil sprejet Zakon o narodnih parkih, na podlagi tega pa še istega leta imenovana devetnajstčlanska Komisija za narodne parke, ki je pod vodstvom Milka Goršiča na več sestankih obravnavala meje predloga narodnega parka. Izvirni predlog Zavoda za spomeniško varstvo je prvič segal tudi na Posočje (od Triglava do doline Zapotok), zajemal pa je dve

strožje zavarovani območji: Dolino Triglavskih jezer in Bohinjsko jezero z okolico (PETERLIN, 2006). Nazadnje je komisija aprila 1960 sklenila, da se Dolina Triglavskih jezer zavaruje kot narodni park (PISKERNIK, 1962), Bohinjska kotlina pa z urbanističnim predpisom. Republiška skupščina je 26. junija 1961 sprejela Odlok o razglasitvi Doline sedmerih jezer za narodni park pod imenom Triglavski narodni park. Poleg jezerske doline do Kanjavca je obsegal še Komarčo, torej je bil novi park le nekoliko večji od zavarovanega območja leta 1924 in kljub imenu še vedno ni obsegal Triglava.

Odlok o zavarovanju je bil zelo kratek, štel je bore štiri člene: ime, opredelitev meja, določbo o upravljanju in člen o veljavnosti, torej zgolj razglasitev. Varstveni režimi, izjeme, način upravljanja in kazni so bili že določeni z Zakonom o narodnih parkih.

Po določilih 3. člena odloka o zavarovanju je Okrajni ljudski odbor Radovljica 14. novembra 1961 imenoval sedemčlansko komisijo za upravljanje Triglavskega narodnega parka. Leta 1971 je občina Radovljica zaupala skrb za nadzorstvo in vzdrževanje parka Zavodu za gojitev divjadi Triglav na Bledu, saj je od leta 1960 upravljal Gojitveno lovišče Triglav (ustanovljeno 1949), ki je zajemalo tudi celotno zavarovano območje. Z letnimi pogodbami o financiranju so opredelil tudi nalogo, da zavod »skrbi za nadzorstvo oz. varstvo nacionalnega parka Triglavsko jezera – Komna.«. To je bil zametek upravljanja Triglavskega narodnega parka, pri katerem naravovarstvena služba ni imela pomembnejšega vpliva, temveč je oblast poiskala pragmatično rešitev. Morda je na prvi pogled presenetljivo, da se je kljub dobro utemeljenim predlogom za veliko večje zavarovanje na koncu izcimila le nekoliko povečana obnovitev območja zakupne pogodbe. Razglasitev zavarovanega območja namreč ni odločitev skupine ljudi, temveč je odločitev družbe v nekem časovnem preseku, izid razmerja interesov sodelujočih. Podrobnejša kronologija dogajanja (POTOČNIK, 1974) nam razkrije delček zapletenega in dinamičnega družbenega dogajanja, ki je privedlo do zavarovanja v takem obsegu.

A se je v štiridesetih letih vendarle marsikaj spremenilo: delovala je poklicna naravovarstvena služba, četudi sta bila zaposlena le Angela Piskernik in od leta 1947 tudi Anton Šivic, v razpravah je sodelovalo veliko več posameznikov in ustanov, zavedanje o družbenem pomenu parka je bilo dejstvo, sprejete so bile tudi ustreznejše zakonske podlage. V tem procesu je bila odločilna vloga Angele Piskernik, Antona Šivica in mladega sodelavca Staneta Peterlina pri zagotavljanju strokovnosti, prizadevanja dr. Mihe Potočnika pa so bila pomembna pri vključevanju in uravnoteženju drugih interesov, ki jih je bilo veliko več kot leta 1924, pa tudi pri povezavi z vodilnimi politiki, kot so bili Edvard Kardelj, Viktor Avbelj in Marjan Brečelj.

A želja po večjem parku z doseženim zavarovanjem ni ugasnila. Nasprotno, Komisija za upravljanje Triglavskega narodnega parka je že konec leta 1964 občinski skupščini v Radovljici poslala obširno utemeljen predlog razširjenega Triglavskega narodnega parka, a omejenega na visokogorje. Predlog je vsebinsko dopolnil Stane Peterlin, ki je leta 1961 na Zavodu za spomeniško

varstvo Socialistične republike Slovenije nadomestil upokojeno Angelo Piskernik.

Leta 1965 je Marjan Debelak (1930–2022) z Urbanističnega inštituta izdelal drzen alternativni predlog širitve Triglavskega narodnega parka (DEBELAK, 1974, 2001), ki je zajemal tudi zgornje Posočje vse do italijanske meje. S tem je bil razbit »rapalski« urok nekdanje meje med Italijo in Jugoslavijo, sklep republiške skupščine proti gradnji hidroelektrarne Trnovo na Soči (30. junija 1966) pa je dal zagon razmišljanjem o Triglavskem narodnem parku kot naravni enoti Julijskih Alp s Triglavom v sredini. •



VIRI IN LITERATURA

- ANONIM. (1926): **Planinsko zborovanje na Bledu**. *Kmetovalec, glasilo Kmetijske družbe za Slovenijo*, 15. junij 1926: 43, 11.
- BELAR, A. (1908): **Bericht über die ausserdienstliche Thätigkeit des Prof. A. Belar**. Laibach, rokopis. Ljubljana.
- DEBELAK, M. (1974): **Julijske Alpe – slovenski narodni park**. *Proteus*, 36 (9-10): 456-462.
- DEBELAK, M. (2001): **Veliki Triglavski narodni park – sanje in resničnost**. V: *Dvajset let pozneje 1981–2001*, Javni zavod Triglavski narodni park, Bled.
- JESENKO, F. (1926): **Kraljestvo Zlatoroga**. *Jutro*, 7, 122: 11–12.
- PETERLIN, S. (1974): **Prvo poglavje (1908-1924-1944)**. *Proteus*, 36 (9-10): 387-391.
- PETERLIN, S. (2006): **Anton Šivic in Angela Piskernik v obdobju med alpskim varstvenim parkom in prvim Triglavskim narodnim parkom**. V: *Snovalci Triglavskega narodnega parka – Ljudje pred svojim časom, Zbornik posveta ob 25. letnici TNP 1981–2006*, ŠOLAR, M., ur., Javni zavod Triglavski narodni park, Bled: 44–53.
- PISKERNIK, A. (1957): **Zapisnik o posvetovanju glede zaščite Slovenskega alpskega parka**. Zavod za spomeniško varstvo Ljudske republike Slovenije. Arhiv Zavoda RS za varstvo kulturne dediščine, Arhiv Angele Piskernik, *mapa 27*.
- PISKERNIK, A. (1959): **Triglavski narodni park**. *Varstvo spomenikov*, 7: 5- 11.
- PISKERNIK, A. (1962): **Zgodovina prizadevanj za ustanovitev Triglavskega narodnega parka**. *Varstvo narave*, 1: 9–20.
- POTOČNIK, M. (1974): **Povojna prizadevanja za razglasitev današnjega (in jutrišnjega) Triglavskega narodnega parka**. *Proteus*, 36 (9-10): 437-439.
- SKOBERNE, P. (2018): **Predlog Albina Belarja za zavarovanje Doline Triglavskih jezer (1908)**. V: *Triglav 240*, ZORN, M., MIKŠA, P., LAČEN BENEDIČIČ, I., OGRIN, M. in KUNSTELJ, A. M., ur., ZRC SAZU, Ljubljana: 167–77.
- ŠIVIC, A. (1951): **O alpskem naravnem parku pri Triglavskih jezerih**. *Proteus* 13 (9-10): 339-46.

USTANAVLJANJE VELIKEGA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

Kako je nastajal prvi sodobni narodni park v Sloveniji



Mladen Berginc¹

Izvleček

Pred dobrimi štiridesetimi leti ustanovljeni veliki Triglavski narodni park je bil vrh desetletja dolgih teženj in prizadevanj naravovarstvenih krogov za zavarovanje osrednjega dela Julijskih Alp in zelo pomembna prelomnica v zgodovinskem razvoju te stroke. S tem dogodkom se je naravovarstvo znašlo v položaju, ki se ga sprva niti ni dobro zavedalo. Postalo je pomemben dejavnik v poznejšem družbenem dogajanju in posledični razvoj je v evolucijskem procesu logično sledil nastavkom iz takratnega časa. Razmere v nekdanji državi, popolnoma drugačna politična organiziranost družbe, so bile dovolj zrele, da je bila sprejeta ta izjemno pomembna odločitev za ohranitev visokogorskih ekosistemov tega dela Slovenije. Po zapletih na republiški ravni je bil zakon sprejet pomladi 1981. Sledila sta postavitve organizacije za upravljanje narodnega parka in izvajanje zakonskih nalog. V upravljanje zavoda so bile umeščene tri občine s svojimi ozemlji na območju narodnega parka ter republika in nevladne organizacije. Vse to je v nadaljnjih desetletjih vodilo k razvoju sedanje organizacije narodnega parka.

KLJUČNE BESEDE: mali – veliki Triglavski narodni park, zgodovina narodnega parka, osrednje območje Julijskih Alp, Zavod za gojitev divjadi Bled, Zakon o Triglavskem narodnem parku 1981



Rojstvo neposrednega predhodnika današnjega Triglavskega narodnega parka sega v leto 1981. Če skušamo najprej razumeti takratne splošne družbene okoliščine, ki so pogojevale nastajanje prvega pravega narodnega parka na slovenskem ozemlju (prej smo s tem pojmom uradno tudi že poimenovali zavarovanje Doline Triglavskih jezer iz leta 1961 – v nadaljnjem besedilu: mali narodni park), ne moremo mimo širših okoljskih druž-

benih gibanj, ki so se pojavila v Zahodni Evropi konec šestdesetih in začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Tamkajšnje naraščajoče javno zavedanje o temeljnem pomenu ohranjenega okolja in narave je dobilo svoj odmev tudi v slovenski družbi. V teh z današnjega zornega kota zelo odmaknjenih časih je bilo kar nekaj dejavnikov, ki so v tedanjih družbenopolitičnih razmerah – posamezniki in društva, ustanove na nacionalni in regionalni ravni – v povezavi z naraščajočo, širšo okoljsko in naravovarstveno zavestjo pomembno oblikovali družbeno ozračje, ki je bilo ugodno tudi za nastanek novega Triglavskega narodnega parka. Pri tem so imeli svojo vzročno-posledično vlogo tudi številni domači okoljski problemi, ki so grenili vsakodnevno življenje številnim posameznikom in v javnosti sprožali zahteve po ukrepih za njihovo odpravo.

Na samo parkovno zgodovino pa so odločilno vplivale nekatere nemirne razmere v neposrednem območju Julijskih Alp, povezane z vrsto projektnih zamisli za velike prostorske posege z nepovratnimi okoljskimi, ekosistemskimi in krajinskimi posledicami. Danes se zdi ti načrti in zamisli nekaj nemogočega, vendar so bili takrat nekateri od teh zelo blizu svoji uresničitvi. Na srečo je vse ostalo v predalih.

Vse te razmere so sčasoma vodile do odločitve o večjem zavarovanju prostora okoli Triglava. V drugi polovici sedemdesetih let so začele potekati resne priprave in uzakonjanje varstva širšega območja Julijskih Alp s končnim ciljem – ustanovitvijo novega Triglavskega narodnega parka.

Uradno je vodil projekt Republiški komite za varstvo okolja in urejanje prostora. Predlog zakona je temeljil na dolgoletnih pobudah za razširitev malega Triglavskega narodnega parka iz leta 1961 in študijah, ki so bile pripravljene v strokovnih krogih takratnega državnega spomeniškega varstva. Strokovnjaki, povezani s tem krogom, so potem v več kot desetletnem procesu oblikovali strokovna izhodišča za zakonski osnutek novega Triglavskega narodnega parka.

Skupščina Socialistične republike Slovenije je že leta 1978 prvič obravnavala zakonski osnutek, ki pa ni doživel srečnega izida, saj je bil zavržen zaradi številnih pripomb. Čas očitno še ni bil zrel za tako pomembno odločitev. Gradivo je bilo v naslednjih dveh letih spremenjeno in o tem je na relaciji država in tri občine (Jesenice, Radovljica in Tolmin) potekala razprava o ustanovitvi novega Triglavskega narodnega parka.

Širše javne razprave in ali predstavitve zakona na lokalni ravni ni bilo. Usklajevalne dejavnosti so bile večinoma osredotočene na vprašanja okoli teritorialnega obsega in režimov ter posledicah in vplivih takega zavarovanja na vsakdanje življenje lokalnega prebivalstva in gospodarski razvoj občin. Posebno na tolminski strani parka je bilo veliko negativnega odnosa do nekaterih predlogov. Navsezadnje je Tolmincem, pravim naslednikom svojih upornih prednikov, v takratni skupščini Republike Slovenije spomladi leta 1981, nekaj tednov pred poznejšo odločitvijo, uspelo celo preprečiti sprejem zakona. Vsekakor je bil sprejem zakona izjemno velika zmaga naravovarstva, ki je uresničila desetletja dolga prizadevanja za zavarovanje osrednjega dela Triglavskega pogorja.

Zakon je bil kratek, pozneje tudi objavljen v posebni, širši javnosti dostopni brošurici. V primerjavi s sedaj veljavnim zakonom o Triglavskem narodnem parku je prava pravna miniatura, ki obsega vsega 36 členov. Najdaljši člen določa zunanjo in notranjo mejo, gre namreč za t. i. dvostopenjsko varovanje. S tega zornega kota se ta zakon danes bere zelo arhaično in je nekomu, ki ni poznal takratnega pravnega izrazja, morebiti tudi težje razumljiv. Vendar je bil za tedanje čase in razmere precej dobro izdelan in v marsičem zelo pomemben predpis ter eden redkih, ki je na zakonski ravni urejal družbeno-pravna razmerja na področju naravovarstva. Doživel je tudi nekajdesetletno življenjsko dobo, saj je bil z novimi predpisi nadomeščen skoraj trideset let pozneje, šele leta 2010.

Za izvajanje zakona je še istega leta izvršni svet Socialistične republike Slovenije z odlokom pooblastil Zavod za gojitev divjadi s sedežem na Bledu. To je bila majhna delovna organizacija, ki ji je bilo že prej zaupano skrbništvo nad malim Triglavskim narodnim parkom iz leta 1961. Zato je imela v svojem uradnem imenu tudi dodatek – Triglavski narodni park. Odločitev za podelitev upravljaljskih, strokovnih in nadzornih nalog tej organizaciji se je pozneje izkazala kot dobra in smiselna. Poglavitna gospodarska pridobitna dejavnost Zavoda za gojitev divjadi je bil lov. V ta namen je imel zelo dobro organizirano terensko službo poklicnih lovskih čuvajev, ki so natančno poznali razmere na večjem ozemlju novega parka. Poleg sredstev iz državnega proračuna so bili zato prihodki iz lovske dejavnosti dolgo časa poglavitni vir financiranja upravljaljskih nalog parkovne organizacije. Ta je vse do leta 1993 ohranjala status delovne organizacije. Šele navedenega leta se je s sklepom vlade Republike Slovenije ta spremenila v državni javni zavod.

Seveda je bilo z vladnim pooblastilom dodeljeno upravljanje narodnega parka nekaj popolnoma drugega, kot je bila dotedanja, veliko ožja dejavnost Zavoda za gojitev divjadi. Naložena mu je bila zelo zahtevna naloga, ki je daleč presegala njegove dotedanje zmogljivosti, predvsem pa je zahtevala drugačno poslovanje, nove programske cilje, druge prednostne naloge. Zakon je prinesel tudi druge organizacijske zahteve. Predpisal je, da mora biti v organizacijo umeščeno posebno upravljaljsko telo, oblikovano iz predstavnikov občin in države ter nekaterih nevladnih organizacij, da se je s tem postavil sistem uravnovešenega lokalnega in državnega vpliva na temeljna vprašanja upravljanja narodnega parka. Kako zelo pomemben je bil narodni park v javnosti, pove tudi seznam prvih predsednikov Sveta, kot se je ta organ uradno imenoval. Na njem so se zvrstila imena zelo prepoznavnih ljudi iz ospredja takratnega slovenskega javnega in političnega življenja.

Poleg organizacijskih sprememb je bilo treba, v skladu z zakonskimi pristojnostmi, v parkovni ustanovi oblikovati tudi naravovarstvene strokovne usmeritve za upravljanje parka. Logična posledica je bila nova zaposlitvena politika, nujno je bilo novo strokovno osebje. Nova zaposlitvena sestava se je usmerjala predvsem v preobrazbo terenskega osebja iz lovsko-čuvajske v naravovarstveno nadzorno službo, vzporedno s tem pa tudi v krepitev osrednje stroke. Finančno je bila organizacija vedno zelo omejena, zato se je kadro-

Slika 1:

Vhodna tabla v
Triglavski narodni
park

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka



vske krepila po kapljah. Poglavitni finančni vir za delovanje parkovne ustanove je bila še vedno lovska dejavnost. To je v poznejših letih pomenilo vedno večjo zadrego, svojevrsten madež na podobi narodnega parka, vse dokler se ni proti koncu osemdesetih let spremenilo s (samo)omejitvijo te dejavnosti in večjo finančno vlogo države.

Po strokovni strani so zakonske naloge in pristojnosti zahtevale od upravljavca takojšnjo navezavo rednih stikov in sodelovanje z najpomembnejšimi gospodarskimi in drugimi dejavnostmi, ki so bile tod že veliko prej, preden je bil ustanovljen park. To so bili predvsem turizem, gozdarstvo, kmetijstvo, vodno gospodarstvo, planinstvo in druge dejavnosti. Usklajevati se je bilo treba tudi z različnimi republiškimi oblastvenimi in drugimi organi ter občinami pri njihovem prostorskem načrtovanju in razvojnih načrtih. Vse dogajanje na tej verigi odnosov je bil zelo zahteven posel in nemalo krat buren tudi zato, ker je parkovna zakonodaja nenadoma posegla v že ustaljene vzorce delovanja teh strokovno in drugače zelo močnih sektorjev, to pa marsikomu ni bilo po volji. V teh odnosih se je po svoje brusila tudi strokovna upravljalvska ekipa narodnega parka.

Razvijanje pozitivnega odnosa javnosti do narodnega parka je bila že takoj na začetku delovanja parkovne ustanove njena poglavitna naloga. Zato je bilo nujno čim prej navezati komunikacijske stike z javnostjo, predvsem lokalno. V povezavi z informacijsko vlogo parkovne uprave se je razvijala tudi učno-

vzgojna dejavnost, usmerjena predvsem v šolsko mladino. Ta je v poznejših letih, ko je bilo zgrajeno informacijsko središče v Trenti oziroma celotna informacijska mreža, postala ena najpomembnejših in najbolj prepoznavnih dejavnosti parkovne organizacije.

V vsakodnevem oblikovanju in brušenju strokovne parkovne doktrine so se vse bolj kazale tudi potrebe po tem, da se mora park nujno povezati z drugimi podobnimi ustanovami doma in v tujini. V Sloveniji ni bilo partnerjev, s katerimi bi se lahko primerjali in si izmenjavali koristne izkušnje, zato je bilo treba navezati stike z drugimi narodnimi parki v Jugoslaviji in spoznavati, kako rešujejo probleme in vprašanja, ki so bili podobni tistim v slovenskih razmerah. Razmeroma hitro so stekle tudi mednarodne povezave in naslednja leta je sledilo uspešno sodelovanje s številnimi narodnimi parki v tujini. V tem procesu se je parkovna ustanova povezala tudi z Evropsko zvezo narodnih in naravnih parkov (EUROPARC), to pa je še bolj razširilo možnosti za poglobljeno mednarodno sodelovanje. Vsi ti stiki so pomembno pomagali razvijati upravljaljsko stroko in iskati rešitve, ki so ustrezale domačim razmeram.

Triglavski narodni park je še vedno edini narodni park, ki ga imamo. Danes je njegov obstoj samoumeven in morebitna zamisel o njegovi odpravi zagotovo ne bi doživela velike podpore. Čeprav si ob ustanavljanju novega Triglavskega narodnega parka vpleteni zagotovo niso predstavljali, kaj vse bo ta odločitev sprožila in prispevala k tedanjemu in poznejšemu širšemu družbenemu dogajanju, se danes zavedamo, kako izjemno pomembno je ta korak vplival ne le na položaj in razvoj naravovarstva, temveč tudi na širše družbeno dogajanje. Zagotovo bi zelo težko ugovarjali trditvi, da bi bilo brez njega današnje stanje v slovenski naravi slabše, kot je. Vpliv, ki ga je imel v družbi novi Triglavski narodni park, je preoblikoval ali oblikoval marsikatero novo razumevanje tega, kako nujno je varovanje narave.

Se pa ob tem na koncu kot izziv postavlja retorično, a ne nepomembno vprašanje – ali je slovenska družba danes še zmožna narediti podoben korak in ustanoviti vsaj približno tako velik narodni park? Izzivov, potrebnih take odločitve, je kar nekaj. •



VIRI IN LITERATURA

- FABJAN I., ur. (1985): **Triglavski narodni park: vodnik**. Triglavski narodni park, Bled.
- VIDIČ, J. (2022): **Pričevanje z začetkov slovenskega poklicnega naravovarstva: Pogovor s Stanetom Peterlinom ob njegovi 85-letnici**. *Varstvo narave*, 33(2): 57-65.
- Zakon o Triglavskem narodnem parku**. *Uradni list SRS*, št. 17/81, 18/81 – popr., 42/86, *Uradni list RS*, št. 8/90, 35/01, 110/02 – ZGO-1 in 52/10 – ZTNP-1

MEDNARODNO SODELOVANJE TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA



Martin Šolar¹

Izvleček

Triglavski narodni park je ves čas svojega delovanja sodeloval v različnih mrežah parkov ali sorodnih organizacij in si pri tem ustvaril velik mednarodni ugled. Park se ponaša z več priznanji, tudi z UNESCO biosfernim območjem in diplomo Sveta Evrope. Dejavno sodeluje v različnih mrežah, kot sta EUROPARC in ALPARC, njegova številna partnerstva s tujimi parki pa omogočajo izmenjavo znanja in izkušenj.

KLJUČNE BESEDE: mednarodno sodelovanje, UNESCO, ALPARC, EUROPARC, partnerstva med parki



Izjemna lepota, razkošje raznovrstnosti ali ogroženost, lahko tudi vse skupaj hkrati. To so navadno vzroki za zavarovanje naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti in kulturne krajine s kulturno dediščino. Varovan je lahko posamezni objekt, kot na primer drevo, slap, izvir, kozolec ali domačija, ali pa celotno območje. Območja enkratne narave in velike gostote naravnih vrednot, biotske raznovrstnosti ter ohranjene kulturne krajine so velikokrat zavarovana kot parki.

Po vsem svetu so uveljavljene različne oblike zavarovanih območij, poimenovanje pa ni enotno. Najbolj razširjene oblike in imena so naravni rezervat, gozdni rezervat, naravni spomenik, narodni spomenik, narodni park, naravni park, regijski park, krajinski park, zavarovana pokrajina in območje divjine. Glede na naravovarstveni in nacionalni pomen so narodni parki tista oblika zavarovanega območja, v kateri sta ohranjanje in varstvo narave najbolj neposredno približana javnosti.

¹ mag., Kobarški muzej, Gregorčičeva ulica 10, 5222 Kobarid, martin.solar@kobariski-muzej.si

V idealnem svetu narodni parki in zavarovana območja ne bi bili potrebni. Vendar živimo v realnem svetu, zdaj in tukaj. Ljudje smo žal pozabili, kako je živeti v sozvočju z naravo. Naravni in narodni parki so oaze prvobitne in neokrnjene narave ter kulturne krajine. Parki so dragulji našega planeta, naša naloga je zagotoviti njihovo varstvo za vse rodove, sedanje in prihodnje.

Naravovarstvo je tako kot upravljanje zavarovanih območij izjemno poslanstvo, ki pa pogosto ni razumljeno in upoštevano tako, kot bi si želeli. Kako to izboljšati? Povezovanje, primerjava, prenos izkušenj in dobrih praks. To lahko uresničimo z mednarodnim povezovanjem. Slovenija je v srcu Evrope, na jugovzhodnem robu Alp ali na skrajnem severozahodu Dinarskega gorstva. In prav tu so parki najbolj povezani – to nam prinaša pogled v ogledalo, samoceno in potrditev ter daje jasno vizijo učinkovitega upravljanja za boljše jutri zavarovanih območij v Sloveniji.

Triglavski narodni park pri tem ni izjema. Nasprotno, glede mednarodnega sodelovanja in povezav je nekako paradni konj med slovenskimi zavarovanimi območji. Cilja povezav s tujimi zavarovanimi območji in mednarodnega uveljavljanja Triglavskega narodnega parka v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja sta bila tudi promocija in naporno uveljavljanje nove države Slovenije na mednarodni ravni. Novo podobo o naši državi so oblikovali tudi članki in reportaže o Triglavskem narodnem parku, objavljeni v številnih tujih revijah. Pisali so jih ugledni tuji strokovnjaki za zavarovana območja v Evropi in po svetu.

Mednarodni pomen in priznanja Triglavskega narodnega parka

Julijske Alpe ter sto let tudi Triglavski narodni park so v očeh, sliki in besedi številnih domačih in tujih poznavalcev ter občudovalcev nekaj posebnega. Zaradi izjemnih biogeografskih danosti ter kulturne krajine s sledovi človeka in navsezadnje zaradi primerne, dobrega upravljanja ima Triglavski narodni park izjemen mednarodni pomen in ugled. To je podkrepljeno z vrsto mednarodnih priznanj, ki pa niso prišla sama po sebi. So plod dela in sodelovanja. Priznanje narodnemu parku pomeni vprašanje in izziv, kako kar najbolje upravljati zavarovano območje, da ohranimo tiste vrednote, zaradi katerih je bil Triglavski narodni park ustanovljen. Vsa priznanja (certifikati), ki jih je pridobil, zahtevajo redno poročanje, preverjanje in obnavljanje. V nadaljevanju so navedena priznanja po kronološkem vrstnem redu.

NAGRADA HENRYJA FORDA ZA EVROPSKO VAROVANJE IN OHRANJANJE – 1999

Triglavski narodni park in vas Čadrg sta leta 1999 prejela nagrado za varovanje in ohranjanje narave in kulturne dediščine. Denarna nagrada je omogočila obnovo skupne vaške sirarne in tako zagotovila nadaljnjo tradicionalno izdelavo sira *tolminc* z zaščitnim geografskim poreklom.

UNESCO – BIOSFERNO OBMOČJE JULIJSKE ALPE – 2003

Triglavski narodni park je na pobudo Slovenske nacionalne komisije za UNESCO že v letih 1998–1999 pripravil prvi poskusni dosje za nominacijo biosfernega območja v sklopu programa UNESCO Človek in biosfera (MAB). Kandidatura takrat še ni bila uspešna, na tehnični sekretariat UNESCA je prišlo precej pripomb in usmeritev, kaj je treba še postoriti. Dopolnjena nominacija je bila uspešna in Triglavski narodni park je bil leta 2003 skupaj s celotnim območjem parkovnih občin in delom Karavank razglašen za UNESCO MAB – Biosferno območje Julijske Alpe. To je bilo tudi prvo biosferno območje v Sloveniji.

DIPLOMA SVETA EVROPE ZA ZAVAROVANA OBMOČJA – 2004

Svet Evrope je najstarejša in tudi najštevilčnejša povezava držav v Evropi. V okviru svojega delovanja že sedemdeset let podeljuje zelo redko in cenjeno diplomu Sveta Evrope za zavarovana območja. Ta nagrada ima posebnost, saj jo navadno prejme le eno zavarovano območje na leto, izkazana pa morata biti biogeografska posebnost in enkratnost, poudarek je tudi na odličnem upravljanju. Nominacija Triglavskega narodnega parka je bila pripravljena leta 2003, sledili so predstavitev v Strasbourgu, izvedenski ogled na terenu in potem podelitev diplome Sveta Evrope Triglavskemu narodnemu parku leta 2004. Diploma Sveta Evrope se obnavlja, za Triglavski narodni park je bila že obnovljena leta 2009 in 2019.

EUROPA NOSTRA – 2006

Triglavski narodni park je v sklopu nagrad Evropske unije za kulturno dediščino v kategoriji arhitekturna dediščina leta 2006 prejel diplomu Europa Nostra za opravljeno delo ob obnovi Pocarjeve domačije v Zgornji Radovni. Pri obnovi kulturnega spomenika Pocarjeve domačije je šlo za pretanjeno uporabo tradicionalnega znanja in gradiva pri ohranjanju redkega in avtentičnega primera alpske arhitekture iz osemnajstega stoletja in ohranjanja etnološke dediščine. Pocarjeva domačija je danes ena od informacijskih točk Triglavskega narodnega parka.

CERTIFIKAT FEDERACIJE EUROPARC ZA ODLIČNOST ČEZMEJNEGA SODELOVANJA (2009)

Triglavski narodni park in Naravni park Julijsko predgorje v dolini Režije v Italiji sta zavarovani območji, ki sta uvrščeni v federacijo EUROPARC. Oba parka sta si za prvi večji cilj postavila pridobitev EUROPARCOVEGA certifikata za čezmejno povezanost. Zahtevna nominacija skupaj s terenskim izvedenskim obiskom, pri katerem je bila kot pomemben kriterij poudarjena tudi dejanska ekološka povezanost, je bila uspešno končana s podelitvijo certifikata za odličnost čezmejnega sodelovanja v Čezmejni ekoregiji Julijske Alpe. Certifikat je bil na podlagi rednih poročanj in izvedenskih obiskov že večkrat obnovljen.

CERTIFIKAT MREŽE PARKOV PAN PARKS ZA PRISPEVEK TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA K OHRANJANJU EVROPSKE DIVJINE – 2013

V sklopu vseevropskega gibanja za ohranjanje evropske divjine je Triglavski narodni park na podlagi strogih kriterijev mreže parkov Pan Parks prejel certifikat za prispevek k ohranitvi 1 milijona hektarov naravno ohranjenih območij brez človekovih posegov. Najmanjše tako zaokroženo območje mora biti veliko vsaj 10.000 hektarov, Triglavski narodni park pa je k skupnim evropskim površinam prispeval 29.430 hektarov (prvo varstveno območje narodnega parka brez pašnih planin).

PILOTNA REGIJA EKOLOŠKE POVEZANOSTI – 2014

Platforma Alpske konvencije za ekološko povezanost je ena izmed enajstih delovnih področij stalnega odbora Alpske konvencije. Pripravlja skupne strategije za ohranjanje biotske raznovrstnosti v Alpah, predvsem ukrepe za povezanost med naravnimi habitati. Alpska konvencija je na 13. Alpski konferenci v Torinu konec novembra 2014 Triglavski narodni park in italijanski Naravni park Julijsko predgorje priznala za uradno čezmejno pilotno regijo za ekološko povezanost.

LISTINA FEDERACIJE EUROPARC ZA TRAJNOSTNI TURIZEM – 2016

Oba nosilca skupnega certifikata odličnosti za čezmejno sodelovanje, Triglavski narodni park in Naravni park Julijsko predgorje, sta se skupaj odločila, da bosta kot Čezmejna Ekoregija Julijske Alpe pripravila skupno nominacijo za pridobitev listine za trajnostni turizem. Pot bi bila verjetno veliko lažja, če bi nominacijo vodilo vsako zavarovano območje zase. A izzivi vodijo k napredku in uspehu. V čezmejnem območju Julijskih Alp je bil ustanovljen forum za trajnostni turizem, pripravljena in sprejeta je bila skupna strategija. Skupna Listina Federacije EUROPARC za trajnostni turizem je bila Triglavskemu narodnemu parku in Naravnemu parku Julijsko predgorje podeljena v Evropskem parlamentu, oba parka pa sta tako postala prva parka v EUROPARCOVI družini, ki sta prejela certifikat za čezmejno sodelovanje in listino za trajnostni turizem.

ČEZMEJNO BIOSFERNO OBMOČJE JULIJSKE ALPE – 2024

Ker je bilo na slovenski strani Julijskih Alp že razglašeno biosferno območje, so morali naši prijatelji, partnerji in seveda sosede iz Naravnega parka Julijsko predgorje v Zahodnih Julijskih Alpah prehoditi dolgo pot od nacionalne nominacije in razglasitve, ki je bila pogoj za skupno nominacijo in je bila prav tako uspešna. Tudi UNESCO je ob stoletnici Triglavskega narodnega parka na 36. zasedanju v Maroku razglasil Čezmejno biosferno območje Julijske Alpe.

Triglavski narodni park v mednarodnih povezavah

Prej navedena priznanja Triglavskega narodnega parka so večinoma posledica dejavnega sodelovanja v različnih mednarodnih povezavah. Kot je bilo navedeno v uvodu prispevka, Triglavski narodni park ves čas svojega delovanja sodeluje v različnih mrežah parkov ali sorodnih organizacij.

FEDERACIJA EUROPARC

Federacija EUROPARC je najštevilnejša vseevropska, nevladna zveza narodnih in naravnih parkov. Združuje več kot 400 članov, med njimi je največ parkov, v federacijo pa so včlanjene tudi številne vladne organizacije, pristojne za varstvo narave, ter tudi nekatere nevladne okoljske organizacije. Naloga EUROPARCA je podpora in promocija vseh območij zavarovane narave po vsej Evropi. EUROPARC si od leta 1973 prizadeva za zvišanje ravni upravljanja zavarovanih območij, da bi zagotovili varstvo in ohranjanje raznovrstnosti narave. Naloga EUROPARCA je pomagati pri izmenjavi izkušenj, informacij, znanja in zaposlenih v parkih za povečanje in razširitev mreže zavarovanih območij po vsej Evropi. Triglavski narodni park je član EUROPARCA že od leta 1987. V sklopu federacije je imel oziroma so imeli njegovi predstavniki zelo pomembno nalogo. Bil je gradnik izjemnega programa EUROPARC Expertise Exchange, leta 2002 pa je bil Triglavski narodni park izbran za pilotni park za izvajanje programa Junior Ranger, ki poteka še danes. Kot čezmejni park je bil ustanovitelj mreže čezmejnih parkov TransParcNet. EUROPARCOVI certifikati, ki jih je prejel Triglavski narodni park, so posledica dobrega mednarodnega sodelovanja. Triglavski narodni park se je izkazal kot odličen organizator, leta 1995 je Bled gostil letno konferenco EUROPARCA, mednarodni tabor EUROPARCA za mlade nadzornike je potekal v Triglavskem narodnem parku leta 2012, 2017 je bilo v Trenti srečanje čezmejnih parkov (TransParcNet) in na Bledu leta 2023 srečanje mreže parkov z listino za trajnostni turizem. Navsezadnje velja omeniti, da so bili v posameznih obdobjih voljeni člani predsedstva EUROPARCA tudi predstavniki Triglavskega narodnega parka, in sicer Marija Zupančič Vičar, Mladen Berginc in Martin Šolar.

ALPARC – MREŽA ZAVAROVANIH OBMOČIJ V ALPAH

Že leta 1995 je bilo v mestu Gap pod pokroviteljstvom Francije in Alpske konvencije ustanovljeno alpsko omrežje zavarovanih območij, ki je združevalo več kot 1000 različnih zavarovanih območij po vseh Alpah. Omrežje je v začetku delovalo kot delovno telo Alpske konvencije in je preraslo v najpomembnejše gibanje ter povezavo alpskih parkov. Leta 2013 je bilo tudi uradno ustanovljeno kot ALPARC – zveza parkov v Alpah. Ta čas je v zvezi več kot 40 članic, velika večina prav narodnih in naravnih parkov iz sedmih alpskih držav od Francije do Slovenije. Osrednje vodilo so skupna prizadevanja za ohranjanje in trajnostni razvoj alpskega prostora. Njihova skupna zaveza za Alpe je ohranjanje biotske raznovrstnosti, ekološke mreže, ohranjanje poselitve v alpskih regijah in izobraževanje o gorskem okolju.

Triglavski narodni park je imel od vsega začetka zelo dejavno vlogo pri delovanju ALPARCA. Eden od temeljev nastanka mreže parkov v Alpah je leta 1996 podpisan tripartitni sporazum o sodelovanju med Narodnim parkom Les Écrins iz Francije, avstrijskim Narodnim parkom Visoke Ture (Hohe Tauern) in Triglavskim narodnim parkom. Na Bledu smo leta 2008 organizirali letno konferenco mreže parkov v Alpah, dolgoletni direktor Triglavskega narodnega parka Janez Bizjak je bil eden od podpredsednikov mreže, po uradni ustanovitvi ALPARCA 2013 pa je bil nepoklicni generalni sekretar združenja tedanji direktor Triglavskega narodnega parka Martin Šolar.

Posebno poglavje delovanja Triglavskega narodnega parka v sklopu ALPARCA je Memorial Danilo Re. To je srečanje nadzornikov in uslužbencev parkov, ki vsebuje strokovni del, športna tekmovanja ter družabno srečanje. Triglavski narodni park je organiziral Memorial Danilo Re leta 2011, posebno pa velja poudariti, da je najboljša ekipa nadzornikov Triglavskega narodnega parka kar trikrat zmagala med ekipami vseh parkov v Alpah, in sicer leta 2010 v Švici, 2013 v Franciji in 2015 v Avstriji.

IUCN WCPA

Svetovna zveza za ohranitev narave oziroma njena Svetovna komisija za zavarovana območja sta pomembni mednarodni združenji, ki zelo vplivata na upravljanje parkov. Triglavski narodni park ni neposredno član IUCN, je pa včlanjena država oziroma pristojno ministrstvo. V Svetovni komisiji za zavarovana območja pa so člani posamezni strokovnjaki tudi iz Slovenije.

V letih 1992–1993 je bil v upravi Triglavskega narodnega parka pripravljen dokument Strategija implementacije in doseganja upravljaljskih ciljev IUCN kategorije II (Triglav National Park Strategy of Implementation and Attainment of the Category II IUCN). Dokument je bil predložen Svetovni komisiji za zavarovana območja pri IUCN, ki je v letu 1994 opravila izvedenski obisk parka, potrdila zasnovo in predložila vladi ter državnem zboru postopno uveljavitev mednarodnih varstvenih ciljev v Triglavskem narodnem parku. Oboje, ta dokument in da je IUCN potrdila usmeritev vodstva Triglavskega narodnega parka, je bilo pozneje temeljnega pomena pri uveljavitvi določil v Zakonu o ohranjanju narave ter veliko let pozneje tudi v novem Zakonu o Triglavskem narodnem parku.

Partnerstva med parki

Poleg sodelovanja z drugimi parki v različnih parkovnih združenjih in UNESCOVE svetovne mreže biosfernih območij ima Triglavski narodni park vrsto dvostranskih sporazumov z zavarovanimi območji, na podlagi katerih poteka bolj in manj dejavno sodelovanje. Partnerstva so pomembna za izmenjavo izkušenj, medsebojno pomoč ter skupno sodelovanje pri projektih. Poleg uradno podpisanih partnerstev je Triglavski narodni park v različnih obdobjih, na različnih področjih in z različno intenzivnostjo sodeloval s številnimi zavarovanimi območji.

NARAVNI PARK HOCHTAUNUS (DEŽELA HESSEN, NEMČIJA) – 1987

Pobudo za začetek mednarodnega sodelovanja s Triglavskim narodnim parkom je dal nemški park. Sodelovanje se je začelo na področju urejanja infrastrukture v parku za obiskovalce. Pomembna je bila dolgoletna donatorska pomoč različnih združenj in podjetij iz Hessna pri parkovni infrastrukturi (viseče brvi čez Sočo, gradnja informacijskega središča Triglavskega narodnega parka v Trenti), pri nakupu delovne opreme, manjšega tovornega vozila in ratarka. Partnerstvo simbolizirata dve lipi, hessenška, posajena v Trenti, in slovenska, posajena ob evropski pešpoti v parku Hochtanus (danes Taunus).

NARODNI PARK SNOWDONIA (WALES, VELIKA BRITANIJA) – 1993

Partnerstvo sta v Ljubljani slavnostno podpisala tedanji slovenski minister za kulturo in predsednik sveta Narodnega parka Snowdonia. Poudarek sodelovanja je na izmenjavi zaposlenih, informacijsko-izobraževalni službi in nadzorni službi. Od kolegov s Snowdonie smo dobili prve koristne informacije o delovanju parkovnih informacijskih središč in povezovanju z lokalnimi turističnimi organizacijami.

NARODNI PARK LES ÉCRINS (FRANCIJA), NARODNI PARK HOHETAUREN (AVSTRIJA) IN TRIGLAVSKI NARODNI PARK – 1996

Osrednje teme sodelovanja so bile upravljanje prostoživečih vrst, monitoring, upravljavski načrti za posamezne vrste in predvsem problematika lova oziroma nelova v zavarovanih območjih. Pomembno vsebino so prispevala tradicionalna vsakoletna srečanja zaposlenih v strokovnih službah in nadzornikov v enem od treh parkov. Vsi trije parki še danes dobro sodelujejo v ALPARCU – Mreži zavarovanih območij v Alpah.

SPORAZUM TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA IN NARAVNEGA PARKA JULIJSKO PREDGORJE (ITALIJA) – 2009

V okviru nominacije za pridobitev EUROPARCOVEGA certifikata za čezmejno sodelovanje je bil leta 2009 podpisan prvi sporazum o povezavi v čezmejna parka. Pozneje je bil ta sporazum med obema sosednjima parkoma še večkrat dopolnjen. Parka zares izvrstno sodelujeta in sta skupaj nosilca več priznanj in razglasitev.

CRATER LAKE (ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE) – 2017

Triglavski narodni park in Narodni park Crater Lake v zvezni državi Oregon sta leta 2017 podpisala sporazum o sodelovanju za obojestransko podporo in pomoč ter izmenjavo izkušenj in znanja s področja varovanja narave, upravljanja zavarovanih območij, okoljske vzgoje in dela z mladimi ter raziskovanja. Izpeljanih je bilo že več izmenjav zaposlenih, posebej velja poudariti obisk ameriških nadzornikov in njihovo pomoč pri urejanju parkovne infrastrukture leta 2024.

NARAVNI REZERVAT KRONOTSKY (KAMČATKA, RUSKA FEDERACIJA) – 2018

Leta 2018 je Triglavski narodni park z Naravnim rezervatom Kronotsky na Kamčatki podpisal sporazum o sodelovanju in izmenjavi izkušenj s področij varstva narave, upravljanja zavarovanih območij, izobraževanja in raziskovanja. Istega leta je v sklopu sodelovanja na več lokacijah v Julijskih Alpah gostovala fotografska razstava Divjina Rusije.

NARODNI PARK MERCANTOUR (FRANCIJA) – 2023

Leta 2023 je med letno konferenco parkov Triglavski narodni park s podpisom listine za trajnostni turizem sklenil sporazum o sodelovanju s francoskim alpskim Narodnim parkom Mercantour. Cilj sporazuma je promocija mednarodnega sodelovanja in podpora pri doseganju skupne blaginje obeh

parkov, predvsem pa podpora izmenjavi izkušenj zaposlenih in usposabljanju v sklopu mednarodnih projektov.

NARODNI PARK BERCHTESGADEN (NEMČIJA) – 2024

Začetek sodelovanja med Triglavskim narodnim parkom in Narodnim parkom Berchtesgaden sega v leto 1998, ko so potekale priprave za slovesnost ob 200. obletnici prvega vzpona na najvišjo bavarsko goro Watzmann, to je leta 1800 uspelo tedanjemu salzburškemu študentu teologije Valentinu Staniču. Leto 1999 je bilo v Berchtesgadnu Staničevo leto: slavnostna akademija ob navzočnosti bavarskega in slovenskega ministra za okolje, odkritje Staničeve spominske plošče v nemškem in slovenskem jeziku pri koči Watzmannhaus, skupna razstava o Staniču in posebnostih obeh parkov v središču Berchtesgadna, pobratenje občin Bohinj in Ramsau – izid njunega sodelovanja sta bili električni ladjici, ki še danes prevažata obiskovalce Bohinjskega jezera. Obe znameniti območji Vzhodnih Alp sta zavarovani kot narodni park, tudi čas ustanovitve je zelo podoben, Narodni park Berchtesgaden je le tri leta starejši od Triglavskega narodnega parka. Dolgoletno sodelovanje na vseh področjih dela v zavarovanem območju je bilo leta 2024 tudi uradno formalizirano s sporazumom o pobratenju. Sodelovanje bo obsegalo področja upravljanja zavarovanih območij, raziskav, ohranjanja virov in izobraževanja.

NARODNI PARK VALLEY OF FLOWERS (INDIJA) – 2024

Na mednarodnem dogodku ob 100. obletnici podpisa zakupne pogodbe za varstvo Doline Triglavskih jezer v Stari Fužini v Bohinju je Triglavski narodni park podpisal pismo o nameri o pobratenju z narodnim parkom Valley of Flowers iz himalajskega dela Indije. Sodelovanje med parkoma bo namenjeno izmenjavi izkušenj in načinov boljšega upravljanja zavarovanih gorskih območij.

Drugo mednarodno sodelovanje

Triglavski narodni park in njegovi predstavniki so v različnih obdobjih občasno sodelovali tudi v drugih oblikah mednarodnega sodelovanja, ki niso bile nujno povezane prav z zavarovanimi območji, temveč je bilo sodelovanje povezano z vsebinskimi področji varovanja narave, gorskega kmetijstva, ohranjanja krajine, upravljanja prostoživečih vrst, trajnostne mobilnosti in drugim.

CIPRA IN ALPSKA KONVENCIJA

Triglavski narodni park ni neposredno udeležen v Mednarodni komisiji za varstvo Alp (CIPRA) in Alpsko konvencijo. Posamezniki, še posebno tedaj, ko je Triglavski narodni park vodil delovanje CIPRE Slovenija, so sodelovali pri pripravi protokolov in komunikaciji v zvezi s podpisom (1991) in pri poznejši ratifikaciji Alpske konvencije v Sloveniji (1994). Triglavski narodni park je med drugim leta 1997 v Bovcu organiziral letno konferenco CIPRA International, na kateri je bilo ustanovljeno omrežje alpskih občinstanovni članici sta bili tudi občini Bovec in Kranjska Gora. Triglavski narodni park je sode-

loval tudi pri organizaciji letne konference CIPRA International, tudi ta je potekala v Bovcu leta 2011. Poleg tega je Triglavski narodni park ob vseh predsedovanjih Slovenije Alpski konvenciji še posebno intenzivno sodeloval v programu v obdobju 2009–2011.

PRO VITA ALPINA

Pro Vita Alpina je mednarodno združenje za ohranjanje avtentične kulturne dediščine in kulturne krajine v Alpah. Ustanovljeno je bilo z namenom, da poveže naravovarstveno in kulturno ozaveščene strokovnjake iz Avstrije, Južne Tirolske, Nemčije in Švice. V devetdesetih letih dvajsetega stoletja je v tem združenju dejavno sodeloval tudi Triglavski narodni park (Janez Bizjak), slovenščina je bila poleg francoščine, nemščine in italijanščine tudi enakovreden jezik v vseh publikacijah Pro Vite Alpine. V sklopu sodelovanja je Pro Vita Alpina organizirala in plačala več izobraževalnih strokovnih ekskurzij po Avstriji, Južni Tirolski in Švici za kmete iz Triglavskega narodnega parka in Solčavskega. Duša združenja je bil legendarni dr. Hans Haid, avtor številnih knjig o avtentični kulturi v Alpah in velik občudovalec Julijskih Alp.

FUNDACIJA ALP ACTION

Mednarodna Fundacija Alp Action s sedežem v Švici (vodil jo je princ Sadruddin Aga Khan) je v devetdesetih letih spodbudila in usklajevala program Zelena streha za Alpe za ohranitev in revitalizacijo alpskih gozdov. K sodelovanju so bili povabljeni vsi alpski narodni parki, tudi Triglavski narodni park. Naš park pa ni izvajal obsežnih akcij pogozdovanja, kar so sicer delali drugod v Alpah, temveč je z izdatno denarno pomočjo Fundacije Alp Action odkupil gozdove v Vratih in dolini Soče nad Vrsnikom za izločitev in ohranitev brez gospodarske rabe, urejena je bila naravoslovna učna pot Vrata, v koprodukciji s Televizijo Slovenijo je bil posnet dokumentarni film Gozdovi v Triglavskem narodnem parku. Kot posebno akcijo je fundacija financirala obnovo z žledom poškodovanih gozdov na območju Žagarjevega grabna v Bohinju (1998).

Mednarodni projekti

Triglavski narodni park že več kot 25 let zelo uspešno pripravlja in izvaja različne mednarodne projekte (LIFE, Interreg ipd.). Vsi projekti so zasnovani na vsebinah programa dela parka, sestavni del prijave pa je ustrezno mednarodno partnerstvo. Triglavski narodni park navadno zaradi svojega uspešnega mednarodnega ugleda, sodelovanja in povezovanja nima težav pri pridobivanju partnerstva, še več, velikokrat je povabljen in zaželen partner drugih sorodnih organizacij. •

KONVENCIJA O VARSTVU ALP IN ZAVAROVANA OBMOČJA



Blanka Bartol¹

Izvleček

Mednarodna pogodba Alpska konvencija je bila sprejeta leta 1995 za varstvo Alp in njihov trajnostni razvoj. Pogodbenice se zavezujejo k ohranjanju narave, trajnostni rabi virov ter sodelovanju pri prostorskem načrtovanju. Protokol o varstvu narave in urejanju krajine, sprejet pred več kot dvajsetimi leti, ostaja aktualen in vsebuje cilje za varstvo ekosistemov in lokalne skupnosti. Triglavski narodni park kot osrednje zavarovano območje dejavno sodeluje pri čezmejnem povezovanju in projektih za biotsko raznovrstnost, to pa krepi regionalno in mednarodno sodelovanje.

KLJUČNE BESEDE: Alpska konvencija,
biotska raznovrstnost,
Triglavski narodni park,
varstvo narave, zavarovana območja



Slovenija v letih 2023 in 2024 predseduje Konvenciji o varstvu Alp pod sloganom Kakovost življenja v Alpah za vse. Tej temi predsedstvo posveča pripravo desetega Poročila o stanju Alp, aktivnosti pa potekajo tudi na področju okoljskega izobraževanja s poudarkom na podnebnih spremembah ter biotski raznovrstnosti. Poročila za vsa tri področja s priporočili za nadaljnje aktivnosti bodo predložena ministrom v sprejem na XVIII. Alpski konferenci januarja 2025. Vse tri teme so neposredno ali posredno povezane z zavarovanimi območji in Triglavskim narodnim parkom.

Konvencija o varstvu Alp (v nadaljevanju: Alpska konvencija) je mednarodna pogodba med Avstrijo, Francijo, Italijo, Liechtensteinom, Monakom, Nemči-

¹ Ministrstvo za naravne vire in prostor, Direktorat za prostor in graditev, Dunajska 48, 1000 Ljubljana, blanka.bartol@gov.si

jo, Slovenijo, Švico in Evropsko unijo o varstvu Alp in njihovem trajnostnem razvoju. Velja od leta 1995. Z okvirno konvencijo so se pogodbenice dogovorile, da bodo zagotavljale *enotno politiko za ohranitev in varstvo Alp, ki vsebuje preudarno in trajnostno rabo virov*. Tem usmeritvam od leta 2002 sledijo protokoli za osem področij: prostorsko načrtovanje in trajnostni razvoj, hribovsko kmetijstvo, varstvo narave in urejanje krajine, gorski gozd, turizem, energija, varstvo tal in promet.

Usmeritve protokola varstva narave in urejanja krajine so z današnjega zornega kota, ko je bila 17. junija 2024 na ravni Evropske unije s težavo le potrjena uredba o obnovi narave, zelo moderne, čeprav je to dokument, ki je bil sprejet pred več kot dvajsetimi leti. Določajo namreč mednarodna pravila za varovanje, urejanje in obnovo narave ter krajine, da bi dosegli nemoteno delovanje »ekosistemov, ohranjanje krajinskih prvin in prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst, vključno z njihovim življenjskim prostorom, regeneracijsko in trajnostno produkcijsko sposobnostjo naravnih dobrin, raznovrstnosti, posebnosti in lepote narave in kulturne krajine v njeni celovitosti«.

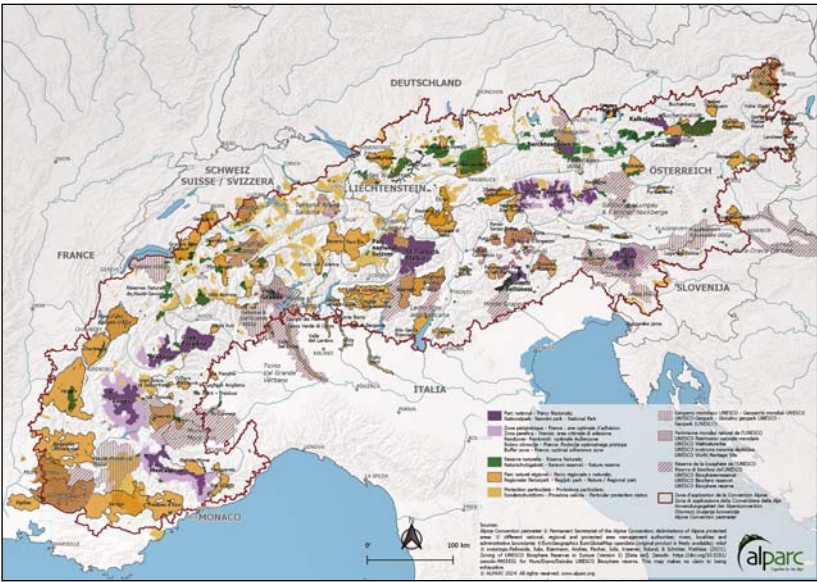
Pri izvajanju je treba upoštevati interese lokalnega prebivalstva ter usmerjati rabo prostora tako, da bo čim manj prizadela naravo in krajino. Poudarjena je vloga kmetijstva in gozdarstva, ki ju je treba podpreti s primernimi gospodarskimi spodbudami in nadomestili. Protokol usmerja k povečanju zavarovanih območij, to je v duhu nedavno sprejetih zavez iz Globalnega okvira biotske raznovrstnosti Kunming-Montreal (2022) ter strategije Evropske unije za biotsko raznovrstnost. Slovenija je z nedavno razglašenim Regijskim parkom Pohorje dodala k površini zavarovanih območij v Alpah in Sloveniji majhen, a ne nepomemben košček.

Delež zavarovanih območij v Alpski konvenciji je velik – okrog 30-odstoten (slika 1), a so različnih stopenj, od strožjih, kamor sodi na primer narodni park, do ohlapnejših oblik varovanja, kot so na primer krajinski parki ali biosferni rezervat. Zavarovana območja narave so eno od temeljnih varstvenih ukrepov ohranjanja narave; v Sloveniji obsegajo 13 odstotkov, na slovenskem območju Alpske konvencije pa 1307,96 km² ali 6 odstotkov ozemlja Slovenije (slika 2, preglednica 1). Med njimi je najpomembnejši Triglavski narodni park, naš edini (in najstarejši) narodni park. Med pomembnimi poslanstvi parka je sodelovanje z lokalnimi skupnostmi in prebivalstvom pri usklajevanju varstvenih in razvojnih vprašanj na območju parka. Odkar so bila leta 2004 vzpostavljena območja Natura 2000, se ukrepi ohranjanja narave v Sloveniji izvajajo na precej večji površini, 38-odstotni. Ena od temeljnih potreb pri varstvu narave je doseganje ekološke povezljivosti med območji z različnimi varstvenimi statusi, zato da se omogočajo migracije prostoživečih živali. Prav na tem področju je nujno tudi čezmejno sodelovanje, zato je Alpska konvencija pred nekaj leti potrdila več pilotnih območij za ekološko povezljivost, med njimi čezmejno pilotno območje, ki povezuje Triglavski narodni park in italijanski Naravni park Julijsko predgorje. Upravi obeh parkov dobro sodelujeta in razvijata tudi čezmejno biosferno območje UNESCO MAB.

Slika 1:

Zavarovana območja
na območju Alpske
konvencije

vir
Alparc

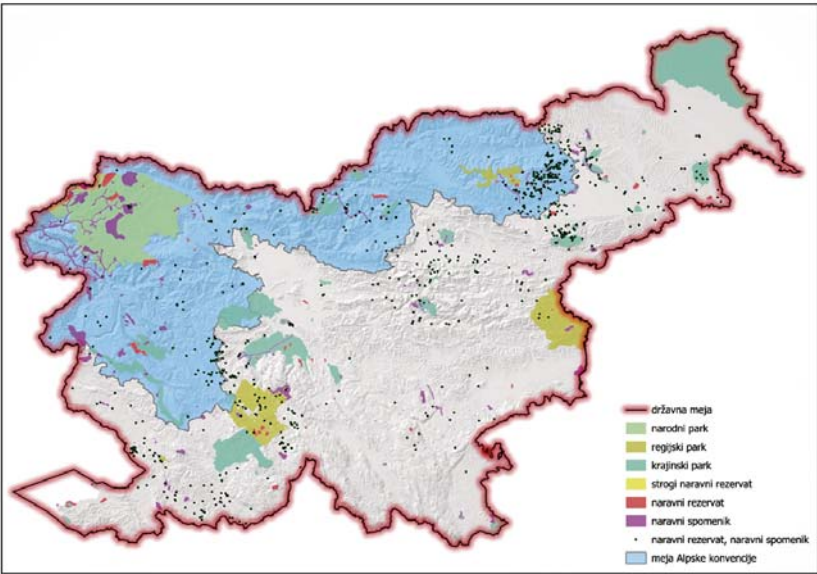


Slika 2:

Zavarovana območja v
Sloveniji in na območju
Alpske konvencije v
Sloveniji

vir
NarcIS, ARSO; Prostorski
informacijski sistem,
MNVP; GURS

pripravil:
Ministrstvo za naravne
vire in prostor,
Sektor za prostorski
informacijski sistem



Preglednica 1:

Kategorije in površine
zavarovanih območij
na slovenskem delu
Alpske konvencije.

pripravi
Ministrstvo za naravne
vire in prostor,
Sektor za prostorski
informatični sistem

ZO VRSTA	m ²	ha	km ²
narodni park	839.825.193,34	83.982,52	839,83
regijski park	51.810.253,44	5.181,03	51,81
krajinski park	244.415.622,98	24.441,56	244,42
naravni rezervat	31.691.786,58	3.169,18	31,69
naravni spomenik	140.218.445,81	14.021,84	140,22
Skupna vsota	1.307.961.302,14	130.796,13	1.307,96

Aktivnosti na področju biotske raznovrstnosti so se v Alpski konvenciji zadnja štiri leta okrepile: ustanovljen je bil Alpski odbor za biotsko raznovrstnost pod vodstvom Italije; biotsko raznovrstnost naslavlja Večletni program dela Alpske konvencije 2023–2030; v pripravi je poročilo s predlogi o izvajanju Globalnega okvira biotske raznovrstnosti Kunming-Montreal (2022) na območju konvencije. Osnutek poročila temelji na ohranjanju, povezljivosti, obnovi in spremljanju, ki bodo po vsej verjetnosti ogrodje prihodnjega Akcijskega načrta za biodiverziteto v Alpah.

Tri zavarovana območja (Triglavski narodni park, Krajinski park Logarska dolina in Regijski park Škocjanske jame) so uvrščena v mrežo zavarovanih območij alpskega loka – ALPARC. Mreža je nepogrešljiva pri usklajenem izvajanju protokolov, obravnavi številnih izzivov pa tudi izmenjavi izkušenj med parki. Imela bo tudi vidno vlogo pri oblikovanju in izvajanju akcijskega načrta za biotsko raznovrstnost v Alpah. Odlična podpora uresničevanju usmeritev protokola na področju ohranjanja narave so skupni projekti, v katerih sodeluje tudi Triglavski narodni park. Nedavno sta bila v sklopu programa INTERREG Alpski prostor potrjena dve vsebini: o spremljanju biotske raznovrstnosti AlpsLife², ki bo povezal dosedanje znanje alpskih zavarovanih območij in ga dopolnil, ter o odgovornem obiskovanju zavarovanih območij LiveAlpsNature.³

Vloga Triglavskega narodnega parka pri izvajanju protokola o varstvu narave in urejanju krajine je večplastna – poleg svojega temeljnega poslanstva ohranjanja narave je tudi pomemben multiplikator na številnih področjih, še posebej v izobraževanju ter povezovanju različnih akterjev na regionalni in čezmejni ravni pri usklajevanju varstvenih in razvojnih vprašanj. Svojo vlogo na čezmejni ravni bi lahko okrepil kot stičišče za zavarovana območja južnega dela Alp v okviru mreže ALPARC, na nacionalni ravni pa s prenosom svojih projektov in drugih izkušenj ter izkušenj alpskih zavarovanih območij na druga slovenska zavarovana območja.

² AlpsLife: Protect Alpine Life by monitoring and managing Alpine biodiversity for the future. »Observing globally, acting locally«.

³ Biodiversity protection through new and One-health-orientated tourism approaches in Alpine Protected Areas based on eco responsible visitor management and innovative communication.



VIRI IN LITERATURA

Alpska konvencija: Posvetovalni odbor za alpsko biotsko raznovrstnost.

Pridobljeno 1. 7. 2024 s <https://www.alpconv.org/sl/domaca-stran/organizacija/tematska-delovna-telesa/detail/domaca-stran/posvetovalni-odbor-za-alpsko-biotsko-raznovrstnost/>.

Večletni program dela Alpske konference 2023-2030 (2022): Pridobljeno 1. 7. 2024

s https://www.alpconv.org/fileadmin/user_upload/Organisation/AC/XVII/AC_MAP_2023-2030_sl_web.pdf.

Alparc. *Pridobljeno 1. 7. 2024 s <https://alparc.org/sl/>.*

ALPSKA KONVENCIJA TER DEJAVNA VLOGA SLOVENIJE IN TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA PRI NJENEM NASTAJANJU



Janez Bizjak¹

Izvleček

Priprava konvencije o posebnem varstvu Alp je bil dolgoleten proces, v katerem so se usklajevale različne zamisli in interesi, trajal pa je od leta 1986 do ratifikacije leta 1995. Spodbudili so ga številni škodljivi vplivi, ki so tedaj pretresali naravno in kulturno podobo alpskega prostora ter ogrožali življenjsko okolje tamkajšnjega prebivalstva.

KLJUČNE BESEDE: Mednarodna komisija za varstvo Alp (CIPRA), Konvencija o varstvu Alp, vloga Slovenije in Triglavski narodni park, kronološki pregled



Nastajanje največjega mednarodnega sporazuma o Alpah

Da ne bi pozabili: Konvencija o varstvu Alp, skrajšano Alpska konvencija, je (bila) največji dosežek v zgodovini Mednarodne komisije za varstvo Alp, Commission Internationale pour la Protection des Regions Alpines (Komisija CIPRA). Cilj te konvencije je bil najti rešitve problemov, podrobneje opredeljenih v izvedbenih protokolih: varstvo narave in urejanje prostora, gorsko kmetijstvo, alpski gozdovi, kulturna krajina, tranzitni motorni promet čez alpske prelaze idr. Usklajevanje besedila Alpske konvencije je potekalo na rednih letnih zasedanjih Komisije CIPRA. Njen neutrudni *spiritus agens* in vizionar je bil Švicar dr. Mario Broggi, poznejši dolgoletni legendarni predsednik CIPRE.

¹ Inštitut Alpe Bled, Rečiška cesta 1A, 4260 Bled, bizjak.bled@siol.net

Pri pripravi vsebin Alpske konvencije so imeli dejavno vlogo tudi sodelavci Triglavskega narodnega parka in člani združenja CIPRA Slovenija. Delo zadnjega je v osemdesetih letih prejšnjega stoletja vodil tedanji republiški Komite za varstvo okolja in urejanje prostora, ki je opravljal organizacijske naloge in kril tudi finančne izdatke. Poleg Komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora (Miloš Turk in Dušan Fatur) so slovenski del Komisije CIPRA sestavljali še predstavniki Prirodoslovnega društva Slovenije (Tone Wraber, Stane Peterlin, Peter Skoberne), Gozdarskega inštituta in Urbanističnega inštituta ter Triglavskega narodnega parka (Marija Zupančič Vičar, Mladen Berginc, Janez Bizjak in od leta 1991 Martin Šolar).

SKRAJŠANA KRONOLOGIJA SODELOVANJA PREDSTAVNIKOV TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA IN CIPRE SLOVENIJA PRI NASTAJANJU IN USKLAJEVANJU BESEDILA ALPSKE KONVENCIJE.

1986

CIPRA '86: Les Arcs, Narodni park Vanoise, Francija, letno zasedanje, 14./19. september s predstavitvijo vizije Alpske konvencije. Udeleženci iz Slovenije: Miloš Turk, Matjaž Jeršič, Mladen Berginc in Janez Bizjak.

1988

CIPRA '88: Lindau ob Bodenskem jezeru, Nemčija, letno zasedanje 24./26. junija z obravnavo in usklajevanjem dopolnjene vsebine Alpske konvencije. Slovenijo so zastopali: Dušan Plut, Matjaž Jeršič, Dušan Fatur in Janez Bizjak z referatom o spreminjanju kulturne krajine v slovenskih Alpah.

1990

CIPRA '90, Martuljek, Slovenija, 4./6. oktobra, letno zasedanje Komisije CIPRA sta prvič organizirala Triglavski narodni park in CIPRA Slovenija. Osrednja tema je bilo usklajevanje in dopolnjevanje končnega besedila Alpske konvencije. Na predlog Avstrije so Koroška, Slovenija in Italija v Martuljku sprejele t. i. ***Martuljsko deklaracijo***, meddržavni dogovor o varovanju pitne vode na območju Karavank.

1991

Alpsko konvencijo so v Salzburgu podpisale vse alpske države razen Slovenije. Ta jo je podpisala šele, ko je bila nova država Slovenija mednarodno priznana.

1992

Delo Triglavskega narodnega parka in združenja CIPRA Slovenija je bilo namenjeno ozaveščanju javnosti o pomenu Alpske konvencije in prizadevanjem za to, da bi jo Slovenija podpisala. Mejo območja te konvencije v Sloveniji je usklajevala in izrisala tričlanska komisija, ki so jo sestavljali Vilibald Premzl, Milan Naprudnik (oba v imenu Ministrstva za okolje in prostor) in Janez Bizjak.

1994

Slovenščina postane poleg francoščine, italijanščine in nemščine četrti uradni jezik Komisije CIPRA. Njeno delo je bilo leta 1994 osredinjeno na promocijsko akcijo za ratifikacijo Alpske konvencije po posameznih alpskih državah. Alpen Forschung Institut iz Münchna je za Komisijo CIPRA prevzel pripravo promocijskega časnika z naslovom Alpska konvencija. Izšel je v vseh štirih uradnih jezikih konvencije. Pri pripravi besedila in redakcijskih usklajevanjih sta sodelovala Janez Bizjak in Martin Šolar.

Ljubljana, Državni zbor Republike Slovenije: Triglavski narodni park je jeseni v avli Državnega zbora pripravil enomesečno informativno in promocijsko razstavo o Alpski konvenciji. Z njo so seznanjali poslance med razpravami za ratifikacijo te konvencije.

1995

Gap, narodni park Les Écrins Francija, 4./8. oktobra. Na podlagi Protokola Alpske konvencije o varstvu narave in urejanja krajine je bila v sklopu stalnega sekretariata Alpske konvencije v francoskem mestu Gap na pobudo Republike Francije in Slovenije kot soustanoviteljice ustanovljena mednarodna **Mreža zavarovanih območij v Alpah (ALPARC)**. Leta 2013 je postal ALPARC povsem samostojna neodvisna zveza parkov v Alpah.

1997

CIPRA '97, Bovec, Slovenija, 25./27. september. Letno konferenco CIPRA International sta spet organizirala Slovenija in Triglavski narodni park s finančno in logistično pomočjo CIPRE International. V sklopu te letne konference je bila v Bovcu uradno ustanovljena **Mreža alpskih občin/Povezanost v Alpah/Alianz in den Alpen**. Prvi slovenski članici sta bili občini Bovec in Kranjska Gora.

2009 -2011

PRESEDOVANJE SLOVENIJE ALPSKI KONVENCIJI

Za obdobje tega predsedovanja je Triglavski narodni park z namensko dodeljeno državno finančno pomočjo pripravil poseben program aktivnosti, namenjenih vpeljavi Alpske konvencije. Najpomembnejše točke programa:

- **Potujoča razstava Triglavskega narodnega parka in Alpske konvencije** (22 panojev) je leta 2010 gostovala v: Državnem zboru Republike Slovenije, Zavarovalnici Triglav, Cankarjevem domu, Slovenskem planinskem muzeju Mojstrana in Informacijskem središču Triglavskega narodnega parka na Bledu. Leta 2011 je bila razstava na ogled na Jesenicah (Železarna Acroni), na Brdu pri Kranju (med Alpsko konferenco), na letališču Jožeta Pučnika Ljubljana in v Avstrijskem inštitutu v Pragi (prireditve Alpski dnevi, Praga).
- **Razstava 30 let Triglavskega narodnega parka in 20 let Alpske konvencije**, zasnovana kot parkovna kronika najpomembnejših dogodkov od leta 1981 do 2010, je bila prvič predstavljena na osrednji prireditvi, na akademiji v blejski Festivalni dvorani. Slavnostni govornik je bil predsednik vlade

Republike Slovenije Borut Pahor. Pozneje je bila razstava predstavljena v Bovec (Stergulčeva hiša), v Ljubljano (na Ministrstvo za okolje in prostor), stalno postavitev pa je dobila v Informacijskem središču Triglavskega narodnega parka na Bledu.

- Prireditve ***Dan Alpske konvencije (2010–2013)***: prvič v Mojstrani, nato v različnih krajih Slovenije.
- Promocija Alpske konvencije v sklopu ***mednarodnega Festivala alpskega cvetja v Bohinju***. V letih 2010 in 2011 je Triglavski narodni park sodeloval kot soorganizator.
- ***Razstava dokumentarnih fotografij Julijskih Alp fotografa Jake Čopa*** (Bohinjska Bistrica, Trenta, Tolmin, Mojstrana).
- ***Predavanja o Alpski konvenciji*** (Janez Bizjak) za slovenske srednje šole in planinska društva (Ljubljana, Kamnik, Domžale, Škofja Loka, Kobarid, Nova Gorica, Trst, Trenta).
- ***Mednarodni Memorial Danilo Re***. Izvedba srečanja januarja 2011 za zaposlene v zavarovanih območjih mreže ALPARC. Strokovni posvet z naslovom *Kako lahko parkovni nadzorniki prispevajo k uresničevanju ciljev Alpske konvencije*.
- ***Promocija Alpske konvencije na vlaku Slovenskih železnic in avtobusu rednih linij (2011)***. Triglavski narodni park je pripravil posebno zunanjo grafično opremo s prepletenimi motivi Julijskih Alp ter besedilom in sloganom Alpske konvencije.

2023–2024

SLOVENIJA ZNOVA PREDSEDUJE ALPSKI KONVENCIJI •



POMEN TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA ZA **RAZVOJ SISTEMA VARSTVA NARAVE** V SLOVENIJI

Prizadevanja za Triglavski narodni park kot spodbuda za razvoj sistema varstva narave v Sloveniji



Jana Vidic¹

Izvleček

Za uresničevanje ciljev varstva narave je potreben družbeno dogovorjen sistem, ki omogoča varstvene aktivnosti. Sistem varstva narave v Sloveniji, ki temelji danes na Zakonu o ohranjanju narave, so pred tem določali različni sistemski zakoni za varovanje naravnih znamenitosti in naravne dediščine. Sistem varstva narave v Sloveniji je nastajal in se je velik del prejšnjega stoletja razvijal vzporedno z nastajanjem Triglavskega narodnega parka pa tudi prav zaradi njega.

KLJUČNE BESEDE: sistem varstva narave, narodni park,
sistemski zakon o ohranjanju narave



Pri nastajanju sistema varstva narave, s katerim se določajo vsebine in prvine za uresničevanje varstvenih ciljev, so imela pomembno vlogo prizadevanja za ustanovitev Triglavskega narodnega parka, saj so bila del osrednjih naravovarstvenih dejavnosti v skoraj celotnem dvajsetem stoletju. Sistem varstva se je razvijal vzporedno s temi prizadevanji in tudi prav zaradi njih. Neuresničena zamisel Antona Belarja iz leta 1907 o zavarovanju Doline Triglavskih jezer in pobuda za zavarovanje »Doline Sedmih jezer pod Triglavom« kot »visoko-planinskega alpskega parka« v Spomenici Muzejskega društva iz leta 1920 sta bila nazorna kazalnika, da je za ustanovitev zava-

¹ Direktorat za naravo, Ministrstvo za naravne vire in prostor, Dunajska 48, 1000 Ljubljana; jana.vidic@gov.si

rovanega območja nujno potreben sistem varstva narave, najmanj pa sta za to potrebna ustrezna pravna podlaga, ki omogoča zavarovanje, in ustrezna služba, ki je nosilka dejavnosti. Na začetku dvajsetega stoletja ni bilo ustrezne pravne podlage in službe varstva narave, zato je bila za varovanje Alpskega varstvenega parka (morda edina) realna možnost zakupna pogodba, s katero sta Muzejsko društvo za Slovenijo in Slovensko planinsko društvo leta 1924 od Kranjskega verskega zaklada vzela območje za ohranjanje narave v najem. Prve pravne podlage za dejansko razglasitev Alpskega varstvenega parka za narodni park so podali finančni zakon leta 1928/29, zakon o gozdovih leta 1929, gradbeni zakon leta 1931 in uredba o narodnih parkih ministrskega sveta leta 1938 (PIŠKERNIK, 1965). Vendar na teh pravnih temeljih zamisel narodnega parka ni bila uresničena.

Pomemben mejnik za sistem varstva narave je bila ustanovitev prve poklicne strokovne službe za varstvo narave leta 1946 v Referatu za varstvo prirode pri Zavodu za zaščito in znanstveno proučevanje kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti Slovenije (PIŠKERNIK, 1965). Ena od osrednjih nalog Referata za varstvo prirode je bilo prav nadaljevanje ustanavljanja Triglavskega narodnega parka. Vendarle pa na ravni oblasti takrat in še dolgo po tem (vse do časa po osamosvojitvi Slovenije po letu 1991) ni bilo samostojnih služb, ki bi posebej skrbele za varstvo narave. Na podlagi strokovnih pobud in predlogov za zavarovanje Triglavskega narodnega parka so osnutke in predloge aktov (odlokov in zakonov) pripravljale različne službe, največkrat pa komisije, ki so jih imenovali organi oblasti samo v ta namen; taka je bila na primer leta 1959 ustanovljena Komisija za narodne parke (PIŠKERNIK, 1965; POTOČNIK, 1975). Lahko domnevamo, da je bil pomanjkljiv sistem varstva narave, v katerem ni bilo samostojne službe za izvajanje sistemsko-pravnih

Slika 1:

Planika

(Leontopodium alpinum)

avtorica fotografije
Jana Vidic

Slika 2:

Jezero v Lužnici

avtorica fotografije
Jana Vidic

rešitev za področje varstva narave na oblastni ravni, tudi eden od možnih razlogov za dolgotrajno ustanavljanje Triglavskega narodnega parka.

Po drugi svetovni vojni je bilo sprejetih več zakonov, ki so poleg varstva kulturnih spomenikov določali sisteme varstva tudi za naravne znamenitosti in naravno dediščino. Zakoni so vedno neposreden izraz celotnih družbenopolitičnih razmer, zato so praviloma naravovarstvenim pobudam bolj sledili kot pa jih spodbujali. Zakon o varstvu kulturnih in naravnih spomenikov iz leta 1958 je med drugim določil, da se zaradi zavarovanja posebne naravne lepote lahko posamezna območja v Ljudski republiki Sloveniji z zakonom razglasijo za narodne parke, s tem zakonom pa se določijo tudi temeljna načela ter način zavarovanja in upravljanja narodnih parkov. Pa vendar je bilo pred zavarovanjem Doline Triglavskih jezer očitno odloženo, da je za to potrebna temeljitejša pravna podlaga. Tako je bil na podlagi strokovnega predloga komisije za narodne parke leta 1959 sprejet Zakon o narodnih parkih. Na podlagi tega splošnega zakona je bil leta 1961 sprejet Odlok o razglasitvi Doline Sedmerih jezer za narodni park pod imenom Triglavski narodni park. Razširjeni Triglavski narodni park je bil leta 1981 ustanovljen s samostojnim zakonom o Triglavskem narodnem parku.

Pomemben prispevek k izoblikovanju sistema varstva narave v organizacijskem pomenu je bila postavitve upravljanja Triglavskega narodnega parka. Upravljanje je bilo slabo desetletje po ustanovitvi parka leta 1961 zaupano sedemčlanski komisiji, nato Zavodu za gojitev divjadi Triglav na Bledu (POTOČNIK, 1975), leta 1981 pa je bil organiziran samostojen upravljavski javni zavod.

Danes opredeljuje sistem varstva narave Zakon o ohranjanju narave iz leta 1999, ki določa vse prvine za uresničevanje varstvenih ciljev. Ugotovimo pa lahko, da kljub doslej najpopolnejšemu sistemu varstva narave ter leta 2010 posodobljenemu Zakonu o Triglavskem narodnem parku družbena sprejemljivost za ukrepe varstva narave ni nič večja, kot jo lahko razberemo iz pričevanj iz preteklosti. Kvečjemu še manjša. Zrcalo in realno sliko nam simbolno nastavlja Dvojno jezero, osrednja naravna vrednota Alpskega varstvenega parka, pojem lepote in biser narave. Že leta so vsakršna prizadevanja za to, da bi preprečili njegovo onesnaževanje, podrejena človeškemu udobju in ekonomiji, ne glede na to, da ni mogoče prezreti, da pomeni varstvo Dvojnega jezera obstoj izjemne naravne vrednote, narodove naravne dediščine, gorskega sveta, kristalno čiste vode, življenjskega prostora rastlin in živali ter navsezadnje planinskih in turističnih ciljev. •



VIRI IN LITERATURA

- PISKERNIK, A. (1962): **Zgodovina prizadevanj za ustanovitev Triglavskega narodnega parka.** *Varstvo narave*, 1: 9–20.
- PISKERNIK, A. (1963): **Iz zgodovine slovenskega varstva narave.** *Varstvo narave*, 2–3, 1963/1964: 59–74.
- POTOČNIK, M., (1974): **Povojna prizadevanja za razglasitev današnjega (in jutrišnjega) Triglavskega narodnega parka.** *Proteus*, 36 (9–10): 61–64.

POMEN TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA ZA **VARSTVO VRST, HABITATOV IN NARAVNIH VREDNOT**

Triglavski narodni park kot fokus varstva narave in razvoja upravljaljskega znanja v Sloveniji



Metod Rogelj¹

Izvleček

Triglavski narodni park varuje najpomembnejši del naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti alpskega prostora Slovenije. Varstvu so namenjeni številni državni in mednarodni naravovarstveni statusi. Javni zavod Triglavski narodni park razvija pomembna znanja za ustrezno upravljanje parka in poglobljeno sodeluje z drugimi sektorji, brez katerih ni mogoče doseči ustreznih razvojnih in varstvenih rezultatov.

KLJUČNE BESEDE: varstvo narave, upravljanje zavarovanih območij, sodelovanje s sektorji



V Triglavskem narodnem parku je 1071 naravnih vrednot, od tega 743 jam. Obsegajo 37,32 km² površine, to je 44,5 odstotka celotne površine parka. Glede na število naravnih vrednot v Sloveniji (18.606) predstavljajo naravne vrednote v Triglavskem narodnem parku 5,8 odstotka vseh naravnih vrednot (tudi jam). Naravnih vrednot, ki so večje od 1 km², in linijskih naravnih vrednot je 44 in te predstavljajo večino površine s statusom naravnih vrednot v Triglavskem narodnem parku. To so doline, gorska pobočja in ste-ne, planote, kraški podi in vodotoki.

Še leta 1976 je Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije zaje-mal 31 območij in točk v Triglavskem narodnem parku, to je pomenilo 8,4

¹ Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, Območna enota Kranj, Planina 3, 4000 Kranj, metod.rogelj@zrsvn.si

odstotka vse dediščine v Sloveniji. Razlika v primerjavi z današnjim stanjem izhaja iz postopnega razvoja metodologij vrednotenja, spreminjanja zakonodaje in sistemskih pristopov ter boljšega poznavanja narave na ravni celotne Slovenije. Tako so bili vedno podrobneje ovrednoteni nekateri kompleksnejši deli narave: na primer poključka barja, slapova v Gozd - Martuljku, slap Zgornji in Spodnji Peričnik, ki niso več enotno območje, temveč so razdeljeni na več samostojnih naravnih vrednot.

Julijske Alpe so postajale obenem s tem, ko se je razvijalo zavedanje o varstvu narave v Sloveniji, osrednja točka raziskovanja živega dela narave. Iz njega so se razvile prve zamisli za zavarovano območje v slovenskih Alpah, nastali pa so tudi številni opisi in popisi posameznih skupin živali. Takšen zbir popisov je bil objavljen v že znameniti prvi številki Varstva narave leta 1962, temu pa so sledile številne druge objave s popisi živalskih in rastlinskih vrst ter združb Julijskih Alp oziroma Triglavskega narodnega parka.

Raznoverstnost živalskih in rastlinskih vrst, habitatov in ekosistemov se kaže v številnih nacionalnih in mednarodnih statusih Triglavskega narodnega parka in širšega območja Julijskih Alp:

- eno širše in 46 ožjih zavarovanih območij, od teh je 43 naravnih spomenikov, tri območja imajo status naravnih rezervatov;
- 1067 naravnih vrednot državnega pomena in 4 naravne vrednote lokalnega pomena;
- posebna varstvena območja Natura 2000: Julijske Alpe, Julijci, Poključka barja in Radovna most v Srednji Radovni – jez Hidroelektrarne Vintgar;

Slika 1:

Bohinjsko jezero



fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka

Sliki 2 in 3:

Alpski kozliček
(*Rosalia alpina*)
in julijska orlica
(*Aquilegia iulia*)

fotografiji
arhiv Triglavskega
narodnega parka



- ekološko pomembno območje: Julijske Alpe prekriva celotno območje narodnega parka in se razteza tudi prek njegovih meja, z majhnim delom sega na območje narodnega parka tudi ekološko pomembno območje Sava Dolinka od Zelencev do Hrušice;
- Čezmejno biosferno območje Julijske Alpe (UNESCO MAB), diploma Sveta Evrope, Alparc – Mreža zavarovanih območij v Alpah, čezmejna ekološka regija Julijske Alpe in čezmejna pilotna regija za ekološko povezanost v sklopu Alpske konvencije.

Ohranjanje biotske raznovrstnosti v Sloveniji je danes usmerjeno v posebna varstvena območja – omrežje Natura 2000. Na treh posebnih ohranitvenih območjih je v Triglavskem narodnem parku varovanih 9 rastlinskih in 16 živalskih vrst ter 29 habitatnih tipov, v okviru posebnih območij varstva Julijci pa 22 vrst ptic. Skupno torej omrežje Natura 2000 na območju Triglavskega narodnega parka varuje 76 vrst in habitatnih tipov, to ga uvršča med najpomembnejša območja v Sloveniji.

Čeprav je Triglavski narodni park deležen večje pozornosti družbe nasploh, populacijski trendi in stanja habitatov kvalifikacijskih vrst v njem niso v skladu s pričakovanji. Za 26 živalskih in rastlinskih vrst (s pticami vred) še vedno ni dovolj podatkov za ustrezno oceno stanja populacije in za 10 vrst ni dovolj podatkov za oceno njihovih habitatov. Med vrstami, za katere je dovolj zbranih podatkov, jih je 14 z oceno stanja populacije ugodno in 7 neugodno. Med vrstami, za katere je dovolj zbranih podatkov, jih je z oceno stanja habitata ugodno ocenjenih 31 in 6 neugodno.

Upravljavca Javni zavod Triglavski narodni park redno izvaja tudi monitoring stanja nacionalno zavarovanih vrst in habitatnih tipov. Na obravnavanem območju živi vsaj 6700 prstoživečih vrst, med njimi skoraj 2700 živalskih in 3100 rastlinskih vrst, nekatere od njih so redke, ogrožene in endemične.

Učinkovitost varstva Triglavskega narodnega parka pomembno povečuje dobro razvito upravljanje parka. Upravljavec Javni Zavod Triglavski narodni park že od ustanovitve leta 1981 opravlja pionirsko delo in razvija znanje na področju upravljanja in varstva biotske raznovrstnosti ter naravnih vrednot. Že kmalu po ustanovitvi je prepoznal, kako pomembna je udeležba v prostorskem načrtovanju in postopkih dovoljevanja gradenj in posegov v prostor, ter razvijal znanje o njihovih vplivih na naravo. V nadaljevanju je tudi v sodelovanju z ustanovami za varstvo kulturne dediščine pomembno prispeval k ohranjanju biotske raznovrstnosti v kmetijski krajini.

Danes Javni Zavod Triglavski narodni park v sodelovanju z drugimi službami razvija mnoga kompleksna naravovarstvena, okoljska in družbenoekonomska znanja, to je nujen prvi pogoj za uspešno varstvo biotske raznovrstnosti in naravnih vrednot tudi zunaj Triglavskega narodnega parka. Prepoznavanje in obvladovanje turističnih in prometnih tokov ter njihovih posledic za naravo postaja med najaktualnejšimi temami, podobno kot ohranjanje virov pitne vode in zmanjševanje njihovega onesnaženja. Ohranjanje in spodbujanje ustrezne rabe kmetijskih zemljišč je odločilno za doseganje ciljev ohranjanja biotske raznovrstnosti. Izvajanje nalog sega v sisteme drugih sektorjev, kot so kmetijstvo, gozdarstvo, promet, turizem in šolstvo, ter v marsičem prispeva k ohranitvi in obstoju ne le narave, temveč tudi ljudi. Ne glede na nacionalno naravo parka sodelovanje z naštetimi sektorji ni preprosta naloga in tudi na tem področju opravlja Javni Zavod Triglavski narodni park v sodelovanju z Ministrstvom za naravne vire in prostor pionirsko delo. •



VIRI IN LITERATURA

- MINISTRSTVO RS ZA OKOLJE IN PROSTOR (2019): **Poročilo po 12. členu Direktive o habitatih**. Pridobljeno 4. 10. 2019 s <https://cdr.eionet.europa.eu/si/eu/art12/>.
- PETERLIN, S., ur. (1976): **Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije**. Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljana.
- Pravilnik o določitvi in varstvu naravnih vrednot**, (2004): *Uradni list RS*, 111/04, 70/06, 58/09, 93/10, 23/15, 7/19 in 53/23.
- Uredba o načrtu upravljanja triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025** (2016): *Uradni list RS*, 34/16.
- Varstvo narave**: Revija za teorijo in prakso varstva naravne dediščine (1962): 1(1), Zavod za spomeniško varstvo LRS, Ljubljana.

POMEN PARKA ZA VARSTVO KULTURNE DEDIŠČINE



Saša Roškar¹

Izvleček

Odnos do kulturne dediščine v parku se je v zadnjih sto letih temeljito spremenil. Če je bila pašna živinoreja najprej najbolj moteč dejavnik varstva, je danes eden od pomembnih gradnikov identitete zavarovanega območja, varstvo kulturne dediščine kot tako pa med poglavitnimi cilji in nameni parka. Varstvene institucije namenjajo v zadnjem času poleg normativne vloge veliko pozornosti svetovanju in sodelovanju z deležniki.

KLJUČNE BESEDE: kulturna dediščina, varstvo, ohranjanje, identiteta



Politika varstva na območju Triglavskega narodnega parka se je z današnjega gledišča začela zanimivo – v imenu ohranjanja narave so iz prostora in odločanja izločili dejavnost planinskega pašništva in njene **nosilce**². Sočasno pa se takratnim oblikovalcem te politike to, kar pomeni danes eno večjih groženj tega prostora – vedno številčnejše obiskovanje – sploh ni zdelo problematično. Danes razumemo ohranjanje kmetijske kulturne krajine v parku kot dvojno varstveno početje – tako se ohranja kulturna dediščina (ne samo materialna, temveč tudi znanje in spretnosti) pa tudi biotska raznovrstnost. Hkrati pa se zavedamo, da planinstvo in obiskovanje gora pomenita dediščino, ki je pomembna za ta prostor, povzroča pa vedno večje pritiske in prinaša velike izzive za prihodnost.

Raziskovalci tega območja so se v preteklosti največ ukvarjali s planinskim pašništvom. To je gospodarska dejavnost, ki celostno povezuje življenje v

¹ Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna Enota Kranj, Tomšičeva ulica 7, 4000 Kranj, sasa.roskar@zvkd.si

² Planinska paša in predelava mleka je vpisana v register nesovne kulturne dediščine. Glej: www.nesovnadediscina.si

gorskem prostoru, ljudje so bili stoletja življenjsko odvisni od nje. Kljub velikim spremembam, ki jih je planšarstvo doživelo v preteklosti, pa je še vedno del kulture in prostora. Najvidnejši del so planine s svojim značilnim, a hkrati izjemno raznolikim stavbarstvom ter razvejene komunikacije, ki vodijo do njih. Poti, ki so v preteklosti rabile za nujno oskrbovanje majerjev in sirarjev na planinah, so danes namenjene predvsem obiskovanju in doživljanju gora. Z ohranjanjem in varstvom nepremične kulturne dediščine na območju parka so se najintenzivneje ukvarjali konservatorji Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v območnih enotah Kranj in Nova Gorica ter zaposleni na Javnem zavodu Triglavski narodni park, s premično in nesnovno dediščino pa zaposleni v muzejskih institucijah. Z ustanovitvijo parka leta 1981 je postala kulturna dediščina del sistemskega varstva zavarovanih območij. Območje parka ni bilo kot dragoceno prepoznano le zaradi svojih naravnih pojavov ter biotske raznovrstnosti, temveč tudi zaradi izjemne kulturne dediščine.³ Spomeniška služba pa je dobila pravno podlago za varstvo in možnost oblikovanja strokovnih stališč o varovanju kulturne krajine, pašnih planin, pastirskih stavb in druge kulturne dediščine na območju parka, kar je pripeljalo tudi do oblikovanja varstvenih izhodišč, ki so aktualna še danes (KNIFIC, 2006). Z Načrtom upravljanja Triglavskega narodnega parka 2016–2025 je bil narejen še korak dlje: kulturna dediščina je dobila v njem svoje obsežno vsebinsko poglavje, ki je operativno razdeljeno med vse deležnike v tem prostoru. Z naslednjim načrtom upravljanja bo treba poskrbeti še za ustrezno financiranje – to se kaže kot največja težava upravljavcev pa tudi lastnikov kulturne dediščine.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je na celotnem območju parka od sedemdesetih let dvajsetega stoletja evidentiral in dokumentiral nepremično kulturno dediščino. Z ustanovitvijo registra nepremične kulturne dediščine v devetdesetih letih dvajsetega stoletja so bile evidentirane enote vpisane v register, s tem pa je bila ustvarjena tudi temeljna pravna podlaga za varstvo. Danes so to arheološka območja, posamezni objekti, naselja, planine, kulturna in zgodovinska krajina ter memorialna dediščina – skupaj skoraj 398 enot, od tega jih ima 45 enot status kulturnega spomenika, štirje med njimi so spomeniki državnega pomena⁴. Celotno območje parka je enota registrirane kulturne dediščine (Julijske Alpe – Triglavski narodni park EID 1-07593); to je v nacionalnem merilu izjema, ki jo bo v prihodnje treba znova premisliti.⁵ Zelo veliko pozornosti je bilo v preteklosti namenjene degradacijam in črnim gradnjam, med njimi so pogosto pomožni kmetijski objekti, preoblikovani v počitniška bivališča, ker se je opuščala primarna raba. »Počitniške hiše predstavljajo največje onesnaženje slovenske kulturne krajine. Na ob-

3 2. člen Zakona o Triglavskem narodnem parku (Uradni list RS, št. 52/10, 46/14 – ZON-C, 60/17, 82/20 in 18/23 – ZDU-10).

4 To so: Zgornja Radovna – Domačija Zgornja Radovna 25 (EID 1-00879), Javorca – Spominska cerkev sv. Duha (EID 1-00200), Triglav – Aljažev stolp (EID 1-05531) in Vršič – Rуска kapelica (EID 1-00855).

5 Kulturna dediščina Triglavskega narodnega parka je predstavljena v vodniku *Triglavski narodni park in kulturna dediščina* (LUKAN KLAVŽER, 2011).

Slika 1:

Domačija Studor 40



avtorica fotografije
 Saša Roškar, 2015.
 Hrani Zavod za
 varstvo kulturne
 dediščine, Območna
 enota Kranj.

močju pašnih planin je to onesnaženje še bolj opazno.« (BIZJAK, 2006). To so teme, za katere ni dovolj, da jih naslavljamo na varstvene institucije, temveč bi jih morale različne politike obravnavati prednostno, to pa se ne zgodi (ŠČUKOVT, 2006).

Arheološke raziskave v visokogorju, ki jih raziskovalci sistematično opravljajo od devetdesetih let dvajsetega stoletja, so prinesle dokaze o navzočnosti človeka v visokogorju v starejših zgodovinskih obdobjih. To je pomembno spremenilo pogled na poselitev tega območja. Sledi poselitve in rudarjenja se kontinuirano pojavljajo od bronaste dobe. (CEVC, 2006; OGRIN, 2020).

Javni zavod Triglavski narodni park si kot institucija tudi dejavno prizadeva za ohranjanje in varstvo kulturne dediščine. V preteklosti je imel pomembno vlogo pri postavitvi parkovne infrastrukture, del te so tudi informacijske točke, ki predstavljajo kulturno dediščino. Omenimo najprej Pocarjevo domačijo v Zgornji Radovni⁶, ki je v lasti in upravljanju parka, nato pa še muzejsko zbirko v Domu Trenta⁷.

V zadnjem času je eden od izzivov skupnega delovanja varstvenih institucij, kako uveljavljati ohranjanje kulturne dediščine tudi v praksi. Ugotavljamo, da sta poleg normativne vloge izjemno pomembna tudi svetovalna vloga in dol-

⁶ Pocarjeva domačija spremenjena v muzej in odprta za javnost pripoveduje o življenju v odmaknjeni alpski dolini od 18. stoletja. Več: BIZJAK, LUKAN KLAVŽER in KNIFIC 1999.

⁷ Del muzejske razstave je posvečen življenju v Trenti do sredine dvajsetega stoletja. Razstava je bila zasnovana skupaj z Goriškim muzejem.

Slika 2:

Hlev na planini
Konjska dolina

avtorica fotografije
Saša Roškar, 2010.
Hrani Zavod za varstvo
kulturne dediščine,
Območna enota Kranj.



goročno sodelovanje z najrazličnejšimi deležniki. Izdani so bili priročniki in gradivo s področja stavbe tipologije, ki so lastnikom, projektantom in prostorskim načrtovalcem lahko v pomoč pri posegih v prostor.⁸ Javni zavod Triglavski narodni park je prevzel vlogo financerja in založnika, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije je sodeloval s strokovno podporo, veliko vlogo pa so imele tudi lokalne skupnosti.

In pogled v naprej? Krepitev je treba sodelovanje s prebivalci parka in ohranjati povezanost med institucijami in z lokalnimi skupnostmi. Kulturna dediščina je pomemben in prepoznan del prepoznavnosti tega prostora. Država in lokalne skupnosti bi morale v prihodnje prepoznati skrb in prizadevanja lokalnega prebivalstva tudi z ustreznimi podporami, ki poleg ohranjene nepremične kulturne dediščine krepijo tudi poklice, znanje in spretnosti, ki so povezani z njo. ♦

8 Priročniki in gradivo so dostopni na spletni strani: www.tnp.si/sl/park/kultura/stavbna-tipologija/



VIRI IN LITERATURA

- BIZJAK, J. (2006): **Spreminjanje kulturne krajine ter dvajsetletne izkušnje pri varovanju in ohranjanju stavbne dediščine v Triglavskem narodnem parku (1983–2003).** V: *Spreminjanje kulturne krajine in stavbne dediščine v Triglavskem narodnem parku zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti, Razprave in raziskave* 12. Triglavski narodni park, Bled: 7–11.
- BIZJAK, J., LUKAN KLAVŽER, T. IN KNIFIC, V. (1999): **Pocarjeva domačija v dolini Radovne.** 199. izd. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije: zbirka vodnikov.* Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, Ljubljana.
- CEVC, T., UR. (2006): **Človek v Alpah: desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah.** Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana.
- KNIFIC, V. (2006): **Izkušnje in usmeritve pri ohranjanju stavbne dediščine v bohinjskem delu Julijskih Alp.** V: *Spreminjanje kulturne krajine in stavbne dediščine v Triglavskem narodnem parku zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti. Razprave in raziskave* 12. Triglavski narodni park, Bled: 69–74.
- LUKAN KLAVŽER, T. (2011): **Triglavski narodni park in kulturna dediščina.** 214. izd. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije: zbirka vodnikov.* Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Ljubljana.
- OGRIN, M. (2020): **Prve postojanke na Spodnjih bohinjskih gorah - Dolga planja na Voglu.** V: *Življenje v Alpah: življenje v Alpah nekoč in danes - od prve obljudenosti visokogorskega sveta pred več tisoč leti do trajnostnega razvoja turizma danes: zbornik posveta 6. oktobra 2017 v Stari Fužini v Bohinju.* ArheoAlpe, zavod za kulturo, izobraževanje in turizem Bohinj, Turizem Bohinj, Bohinjska Bistrica, Stara Fužina: 59–65.
- ŠČUKOVT, A. (2006): **Stavbna dediščina v posoškem delu Triglavskega narodnega parka - varovanje in obnova objektov ‚in situ‘.** V: *Spreminjanje kmetijskih objektov v počitniške - izigravanje obnove kulturne dediščine v Triglavskem narodnem parku v zadnjih letih. Razprave in raziskave* 12. Triglavski narodni park, Bled: 51–59.

RAZVOJ KMETIJSTVA OB OHRANJANJU NJEGOVE SESTAVE – UTOPIJA ALI NUJNOST?



Branko Ravnik¹

Prispevek ni namenjen temu, da bi v njem predstavljali natančno analizo stanja, trendov in vzrokov ter posledic zanje, temveč prinaša pogled o nujnosti razmisleka, kakšna naj bo pot naprej. Pogledi, stališča in pričakovanja so seveda različni, odvisni tudi od vloge posameznih deležnikov, ki jo imajo v tem izjemno občutljivem prostoru. Pomembno se je zavedati, da je na ta prostor stoletja zelo vplival človek s svojo dejavnostjo.

Večino časa so bili naravni prostor in dejavnosti ljudi zelo odvisni drug od drugega, industrijski in ekonomski razvoj pa je to povezanost zmeraj bolj slabil. Ta območja so postala del običajnega okolja, to pomeni, da v njih živijo ljudje, ki opravljajo ekonomske dejavnosti, in so prostor, v katerega prihajajo obiskovalci. Narava in okolje sta zato pod velikim pritiskom in spremembam, ki se dogajajo, pri tem ni mogoče ubežati.

Zato je poglobitno vprašanje samo, kako spremeniti odnos človeka do okolja, ki ga obdaja, in kako to okolje upravljati. In pri tem niso sprejemljive skrajnosti. Proces mora potekati počasi in vztrajno. Danes smo se začeli tega jasneje zavedati in vsaj načeloma opozarjati, da morajo biti okolje in dejavnosti v njem bolj povezani. Tudi izzivi, s katerimi se srečujemo, vse bolj zahtevajo resne razmisleke o tem.

V ospredje prihajajo opozorila o nujnosti trajnostnega razvoja. Tega pa je mogoče doseči le v dialogu ključnih deležnikov, ki lahko vplivajo na razvoj dejavnosti v tako občutljivem prostoru, kot so zavarovana območja narave. Odgovoriti je treba tudi na vprašanja, kako trajnostno upravljanje teh območij udejanjati v praksi. Menim, da se pri tem vsi zavedamo, da ni mogoče živeti kot v preteklosti, temveč moramo najti sodobno pot k doseganju tega cilja.

Področje kmetijstva je na območju Triglavskega narodnega parka pred veliko večjimi izzivi kot drugje. Podatki za to območje kažejo, da se število kmetij zmanjšuje, še vedno prevladujejo manjše kmetije. Število tržno usmerjenih kmetij je majhno, prevladuje ekstenzivna živinoreja. Tudi v absolutni vrednosti je delež kmetijskih površin majhen (10,6 odstotka), površina njiv se je v zadnjih

¹ Turizem Bohinj, zavod za pospeševanje turizma, Stara Fužina 38, 4265 Bohinjsko jezero, branko.ravnik@bohinj.si

Slika 1:

Kmetijstvo je
v Triglavskem
narodnem
parku oblikovalo
prepoznavno
kulturno krajino.

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka



dvajsetih letih zmanjšala za 90 odstotkov, na vsega 10 hektarov! Kmetijstvo torej najbolj skrbi za ohranjanje kulturne krajine, biodiverzitete travinja in tradicionalne rabe tega prostora. Glede na njegov mali ekonomski učinek in ob dodatnih težavah, ki jih prinaša sobivanje z zvermi, je torej pred resnimi izzivi.

Mladi v tej gospodarski dejavnosti ne vidijo dovolj priložnosti, zato je pričakovati, da se bo trend upadanja zanimanja za kmetovanje nadaljeval. Če je cilj ohraniti biodiverzitetu in kulturno krajino, ki sta temelj razvoja turizma in ohranjanja narave, je treba krepiti ekonomsko razsežnost kmetovanja. Najpomembnejše je, da opredelimo kmetijstvo kot strateško panogo tudi v tem območju in ga postavimo v središče ne glede na to, da se sooča s številnimi omejitvami in ovirami ter je vedno manj zanimivo kot dejavnost.

To pomeni pospeševanje tržno usmerjene pridelave in prireje, ki pa ju je mogoče ustrezno ovrednotiti samo s turizmom. Z zornega kota naravovarstva bi bilo zato najprimernejši mehanizem izravnalno dohodkovno plačilo: to bi pavšalno poravnavalo razliko med višjimi stroški dela na enoto proizvoda in fiksnimi stroški (vzdrževanje, amortizacija, prispevki ipd.), ki nastajajo zaradi manjšega obsega pridelave, ter doseženim dohodkom na trgu. V kombinaciji s storitvami za ohranjanje biodiverzitete, turističnimi proizvodi, ki dajejo poudarek na tradicionalni kulinariki na sodobni način in na brezpogojnem dodajanju lokalnih surovin vanjo, bi lahko dosegli potreben obrat. Hkrati bi bilo izjemno pomembno zasnovati dobro organizirano lokalno preskrbno verigo za nekoliko širše območje, kot je območje Triglavskega narodnega parka, saj je to pogoj, da se razdrobljena ponudba primerno uvrsti v lokalne nabavne tokove. K temu bi dodali tudi usmerjen razvoj obrtnih in storitvenih dejavnosti, ki lahko pomembno nadgradijo ekonomsko moč članov kmetij in obogatijo turistično ponudbo. Naložbe in podpore zanje pa bi morale biti kar najbolj ciljno usmerjene.

Slika 2:

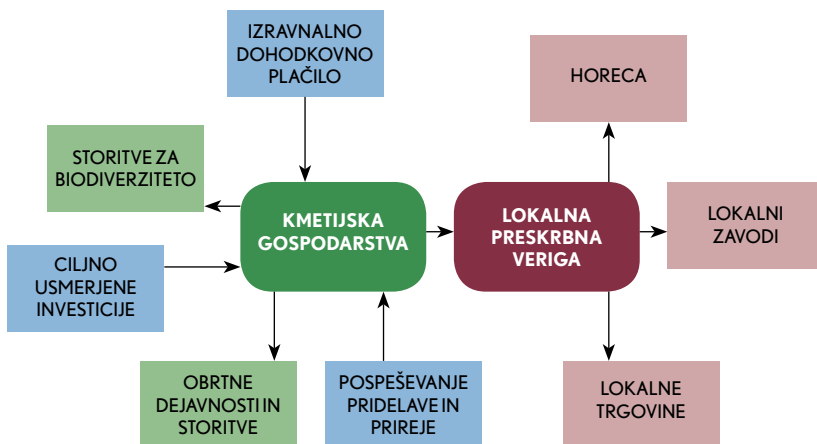
Živina na paši

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka

Poseben zakon, ki opredeljuje to območje, je lahko dobra podlaga za razvoj takega modela in njegovo financiranje. Ta način bi bil za naše razmere nov in poseben, vendar potreben in nujen, če želimo napraviti razvojni korak v pravo smer. In navsezadnje, kadar v razvojnih dejavnostih sodelujejo različne politike, je za tako občutljiva območja izredno pomembno, da so usklajene in dovolj ciljno usmerjene.

Za konec pa najpomembnejše vprašanje: ali je to zgolj nora zamisel ali koncept, ki v temelju spreminja sedanje razvojne prijeme in je hkrati izvedljiv? ♦

Shema:

Kmetijstvo kot osrednja
strateška panoga

vir

Ministrstvo za
kmetijstvo, gozdarstvo
in prehrano

GOSPODARJENJE Z GOZDOVI V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU



Aleš Poljanec¹

Izvleček

Gozdovi pomembno sooblikujejo podobo Triglavskega narodnega parka in imajo raznovrsten pomen. Raba gozdov ter načrtno gospodarjenje imata dolgo tradicijo, ki je v stoletjih vplivala na današnjo podobo gozdov in krajine. Danes gospodarimo z gozdovi trajnostno, večnamensko in sonaravno, prilagojeno režimom zavarovanja. Usklajevanje interesov, podnebne spremembe in omejevanje škodljivih vplivov na gozd poudarjajo pomen načrtnega upravljanja gozdov in so izziv gozdarski stroki in upravljavcu parka.

KLJUČNE BESEDE: gozd, gozdarstvo, upravljanje,
varstvo narave, funkcije gozdov,
gozdnogospodarsko načrtovanje



Gozdovi v Triglavskem narodnem parku pokrivajo približno dve tretjini površine parka in pomembno sooblikujejo njegovo podobo. Parku dajejo značilen videz ohranjenega in prvobitnega območja ter so bistven sestavni del zdravega življenjskega okolja v zavarovanem območju.

Gozdovi v parku imajo raznovrsten pomen za uporabnike gozdnega prostora. Lastnikom gozdov zagotavljajo trajnosten donos kakovostnega lesa ter lesne biomase za energetske namene, v gozdovih se izvaja lov kot gospodarska in športnorekreacijska dejavnost, pomembni so za pridobivanje nelesnih proizvodov, kot so gozdni sadeži, gobe, čebelarški pridelki in zelišča (SIMONČIČ in sod., 2015). V povezavi z gospodarjenjem z gozdovi in rabo gozda so tudi pomemben vir zaposlitve. Turizem postaja pomembna gospodarska dejavnost v narodnem parku, saj privablja ta zaradi ohranjene narave številne obiskovalce, ki prispevajo k prihodku od nastanitvev in prodaje turističnih

¹ dr., Zavod za gozdove Slovenije, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, ales.poljanec@zgs.si

Slika 1:

Gozdovi v gozdnem rezervatu Mala Pišnica imajo pomembno varovalno, hidrološko in raziskovalno vlogo, ohranjajo pa tudi biotsko raznovrstnost in pomembno prispevajo k varstvu narave v parku.

avtor fotografije
Aleš Poljanec



proizvodov. V prepletu s pašnimi planinami gozdovi soustvarjajo podobo kulturne krajine in s tem prispevajo k ohranjanju stoletne tradicije sobivanja človeka z naravo v zavarovanem območju (SIMONČIČ in sod., 2015). Povečuje se pomen gozdov za rekreacijo, šport in tekmovanja, kot prostor za učenje, izobraževanje in raziskovanje, pa tudi vpliv gozdov na estetski videz krajine (ŠOLAR, 2002). Izjemnega pomena so tudi ekološke funkcije gozda: gozdovi varujejo tla in gozdne sestoje, varujejo objekte in infrastrukturo pred naravnimi nesrečami, varujejo vodne vire in zagotavljajo pitno vodo, so pomemben habitat rastlinskih in živalskih vrst ter pomembno prispevajo k ohranjanju varstva narave v celotnem narodnem parku (ROZMAN in ARIH, 2015).

Na današnjo podobo gozdov odločilno vplivajo okoljski dejavniki, ti se izražajo v raznolikosti gozdnih rastiščnih tipov (BONČINA in sod., 2021), posebnosti teh pa upoštevamo pri gospodarjenju z gozdovi. Med gozdnimi tipi v narodnem parku prevladujejo različna bukovja, od podgorskih in toploljubnih na nižjih nadmorskih višinah prek gorskih in altimontanskih bukovij do najvišje ležečih podalpinskih bukovij. Pogosta so tudi smrekovja, razmeroma malo je jelovij. Rdečeborovja in črnoborovja se pojavljajo na manj ugodnih in ekstremnih rastiščih, podobno tudi toploljubni gozdovi in grmišča. V parku se pojavlja tudi vrsta manjšinskih gozdnih tipov, ki precej prispevajo k biotski raznovrstnosti na krajinski prostorski ravni. Med manjšinske gozdne tipe v parku uvrščamo javorovja, jesenovja in lipovja, gradnova belogabrovja in gradnovja, barjanska smrekovja in ruševja ter vrbovja in druge obvodne gozdne tipe, ki jih najdemo v parku na majhni površini ob vodotokih (KLOPČIČ in sod., 2015).

Slika 2:

Sonaravno
gospodarjenje
temelji na naravni
obnovi gozdov (A).
Kadar je naravna
obnova otežena ali
pa je zaradi obsežnih
razgalitev po ujmah
nujna hitra sanacija
poškodovanih gozdov,
gozdove obnovimo
s sajenjem in setvijo
drevesnih vrst,
prilagojenih rastišču
in spreminjajočim
se podnebnim
razmeram (B). Enako
ravnamo tudi takrat,
ko želimo izboljšati
vrstno raznolikost in
povečati prehransko
zmogljivost gozdnih
habitatov.

**A****B**

avtor fotografij
Aleš Poljanec

Pomemben dejavnik, ki spreminja podobo gozdov v alpskem prostoru, so naravne motnje. Njihov vpliv lahko spremljamo tudi ob sanitarnem poseku. Arhivski podatki kažejo, da si večje motnje praviloma sledijo v obdobju od 6 do 10 let, njihove posledice pa so različne (GARTNER in sod., 2007). Poglavi-

tni abiotski dejavniki, ki povzročajo večje motnje, so sneg, žled in veter. Med biotskimi dejavniki, ki pogosto sledijo večjim motnjam zaradi abiotskih dejavnikov, pa izstopajo predvsem gradacije podlubnikov (KLOPČIČ in sod., 2009). Režim motenj se s podnebnimi spremembami spreminja in se kaže predvsem v njihovi večji pogostnosti in jakosti.

Na razširjenost in stanje gozdov pomembno vpliva tudi človek. Raba gozdov in načrtno gospodarjenje z njimi imata na območju parka dolgo tradicijo (BUDKOVIČ in sod., 2015). Načini rabe in gospodarjenje z gozdovi so se na območju parka v stoletjih spreminjali, posledice pa se kažejo v današnji podobi gozdov in krajine. Več kot stoletna tradicija načrtnega dela z gozdovi je omogočila preživetje ljudi v surovem alpskem okolju, poleg tega pa je v veliki meri omogočila tudi razmeroma dobro ohranjenost gozdnih ekosistemov.

Danes je gozdarstvo v Sloveniji usmerjeno predvsem v trajnostno, večnamensko in sonaravno gospodarjenje z gozdovi. Skrbno načrtovanje in celostno spremljanje gozdnih ekosistemov sta pomembna instrumenta za skladno uresničevanje vseh zahtev do gozda. Osrednji del načrtovanja je načrtovanje razvoja gozdov, v njem s cilji in smernicami opredelimo ciljno zgradbo, gojitveni sistem, približno pomladitveno in proizvodno dobo, predvsem pa koncept ravnanja z gozdnimi sestoji, pri katerem so pomembne odločitve o negi mladovij, redčenju srednjedobnih in obnavljanju odraslih gozdnih sestojev (BONČINA, 2009). Poleg tega vsebujejo načrti tudi posebne usmeritve in ukrepe za krepitev biotske raznovrstnosti gozdov ter drugih ekoloških in socialnih funkcij. Usmeritve za gospodarjenje z gozdovi in predvideni ukrepi so zapisani v gozdnogospodarskih načrtih.

Takšen koncept gospodarjenja z gozdovi je primeren tudi za gozdove v parku, le da se usmeritve, omejitve in prepovedi gospodarjenja prilagajajo režimu zavarovanja (POLJANEC in sod., 2015; GARTNER, 2023). V prvem varstvenem območju so gozdovi praviloma prepuščeni naravnemu razvoju, brez aktivnega gospodarjenja, dopustni so le nujni sanacijski ukrepi in ukrepi za zmanjševanje tveganja pri upravljanju gozdnih ekosistemov (NAČRT UPRAVLJANJA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA 2016 - 2025, 2016). Drugod se z gozdovi gospodari sonaravno in večnamensko, vse dejavnosti v gozdnem prostoru pa so časovno in izvedbeno prilagojene ciljem parka, predvsem varstvu vrst in habitatnih tipov. Zagotavljanje aktivnega gospodarjenja z gozdovi v drugem in tretjem varstvenem območju je pomembno, saj le tako lahko dolgoročno zagotavljamo, da se krepijo vsi učinki gozda.

Zaradi raznovrstnega pomena gozdov in pogostega prekrivanja interesov na območju parka je treba uskladiti rabo prostora z vsemi uporabniki ob upoštevanju zakonskih omejitev in pomena funkcij gozdov. Usklajevanje interesov in omejevanje škodljivih vplivov neustrezne rabe gozdov ter povečevanje odpornosti gozdov na podnebne spremembe dodatno poudarja pomen načrtnega upravljanja gozdov in postavlja gozdarsko stroko ter upravljalca parka pred pomembne izzive. •



VIRI IN LITERATURA

- BONČINA A., ROZMAN A., DAKSKOBLER I., KLOPČIČ M., BABIJ V. in POLJANEC A. (2021): **Gozdni rastiščni tipi Slovenije – vegetacijske, sestojne in upravljaljske značilnosti**. Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- BONČINA, A. (2009): **Urejanje gozdov – upravljanje gozdnih ekosistemov**. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Ljubljana.
- BUDKOVIČ L., KOZOROG E., POLJANEC A. in MATIJAŠIČ D. (2015): **Zgodovinski prikaz rabe gozdov**. V: *Poljanec, A. (ur.), Gozdovi v Triglavskem narodnem parku: ekologija in upravljanje*. 1. izd. Zavod za gozdove Slovenije, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Biotehniška fakulteta, Ljubljana; Triglavski narodni park, Bled: 57-72
- GARTNER A. (2023): **Gospodarjenje z gozdovi**. V *Mrak, I. (ur.), Gozdovi na Pokljuki*. Zavod za gozdove Slovenije, Ljubljana: 45–51
- GARTNER, A., PAPLER-LAMPE, V., POLJANEC, A. in BONČINA, A. (2007): **Upoštevanje katastrof pri načrtovanju in gospodarjenju z gozdovi, na primeru vetroloma na Jelovici**. V: *Podnebne spremembe: vpliv na gozd in gozdarstvo*. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive vire, Ljubljana: 153–175.
- KLOPČIČ, M., POLJANEC, A., GARTNER, A. in BONČINA, A. (2009). **Factors related to nature disturbances in mountain Norway spruce (*Picea abies*) forests in the Julian Alps**. *Écoscience*, 16, 1: 48–57.
- KLOPČIČ M., PIŠEK R. in POLJANEC A. (2015): **Razširjenost, zgradba in razvojne spremembe gozdov**. V: *Poljanec A. (ur.), Gozdovi v Triglavskem narodnem parku : ekologija in upravljanje*. 1. izd. Zavod za gozdove Slovenije: Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Biotehniška fakulteta, Ljubljana; Triglavski narodni park, Bled: 27-44.
- POLJANEC A., GARTNER A., MLEKUŽ I., JERALA B. in KLOPČIČ M. (2015): **Značilnosti gospodarjenja z gozdovi**. V: *Poljanec A. (ur.), Gozdovi v Triglavskem narodnem parku : ekologija in upravljanje*. 1. izd. Zavod za gozdove Slovenije: Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Biotehniška fakulteta, Ljubljana; Triglavski narodni park, Bled: 73-90.
- ROZMAN R., in ARIH A. (2015): **Naravovarstveni pomen gozdov**. V: *Poljanec A. (ur.), Gozdovi v Triglavskem narodnem parku : ekologija in upravljanje*. 1. izd. Zavod za gozdove Slovenije: Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, Biotehniška fakulteta, Ljubljana; Triglavski narodni park, Bled: 107-126.
- ŠOLAR, M. (2002): **Načela usklajevanja rekreacijske rabe v zavarovanem območju na primeru Triglavskega narodnega parka**. Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Uredba o načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025** (2016): *Uradni list RS*, 34/16.

UPRAVLJANJE Z DIVJADJO V NARODNEM PARKU



Miha Marolt¹

Izvleček

Upravljanje z divjadjo je v narodnih parkih podrejeno naravovarstvenim ciljem. V sto letih od ustanovitve parka se je upravljanje z divjadjo spreminjalo skladno z družbenimi razmerami. Prvo varstveno območje narodnega parka je največje območje v državi, kjer so populacije divjadi prepuščene naravnemu razvoju. Ključne upravljavske vrste divjadi v zadnjih letih so jelenjad, gams in kozorog. Upravljavski izziv je tudi vrnitev vseh treh velikih zveri v park.

KLJUČNE BESEDE: divjad, upravljanje z divjadjo, lov, narodni park, prostoživeče živali



Lov je človeka korenito zaznamoval že od prazgodovine. Upravljanje z divjadjo je bilo podrejeno družbenim, političnim, ekonomskim in drugim razmeram. Na upravljanje prostoživečih živalskih vrst že dalj časa močno vpliva tudi varstvo narave. Lovstvo v Sloveniji in tudi drugje opravlja tudi številne naravovarstvene naloge. Upravljanje z divjadjo se je v zadnjih sto letih precej spremenilo in pustilo svoj pečat tudi v našem edinem narodnem parku.

S spremembo družbeno-političnega sistema se je spreminjala tudi lovska zakonodaja. Prav v času prvih zamisli o zavarovanju Doline Triglavskih jezer se je rodilo Slovensko lovsko društvo (ERHATIČ ŠIRNIK, 2004). Med podpisniki Spomenice Odseka za varstvo prirode in naravnih spomenikov 1920, ki velja za začetek varstva narave v Sloveniji, so bili tudi tedaj eminentni, vodilni predstavniki lovstva dr. Ivan Lovrenčič, dr. Stanislav Bevk in dr. Janko Poneb-

¹ Javni zavod Triglavski narodni park, Ljubljanska cesta 27, 4260 Bled, miha.marolt@tnp.gov.si

Slika 1:

Trop jelenjadi

avtor fotografije
Florijan Tišler

šek (Toš, 2024). V času sklenitve zakupne pogodbe za izločitev in zavarovanje približno 1400 hektarov velikega območja v Dolini Triglavskih jezer je veljal zakupni sistem lova, po katerem je del območja parka spadal pod rezervatna lovišča Kranjskega verskega sklada. Zanimivo je, da si je Direkcija Šum, ki je zastopala Kranjski verski sklad, v zakupni pogodbi pridržala pravico do lova, ki je bil tako ob prvem zavarovanju dovoljen. V začetku prejšnjega stoletja je bil lov že strogo reguliran na primer z lovniimi dobami za posamezno divjad, zakupniki lovišč so morali imeti tudi zaposlene lovske čuvaje itn. Iz tega obdobja so znane številne zgodbe o drznih divjih lovcih iz Triglavskega pogorja.

Za obdobje, ko je bil ustanovljen Alpski varstveni park, je za upravljanje z divjadjo značilno, da so se lovci zelo trudili zmanjšati število zveri in ujed, posledica tega pa je bila, da takrat na območju parka ni bilo velikih zveri razen redkih izjem. Jelenjadi (razen kratkotrajne naselitve leta 1926 v dolini Krma), kozorogov, muflonov in svizcev ni bilo v parku (ERHATČ ŠIRNIK, 2004; MARENČE in sod., 2012). Lovci so v Triglavskem pogorju lovili predvsem gamse, srnjad in gozdne kure, ki so bile pogoste.

Zakupni sistem lova je veljal še vse do konca druge svetovne vojne. Po vojni so v vseh loviščih po Sloveniji vladale izredno slabe razmere. Takoj po koncu vojne septembra leta 1945 so se začela ustanavljati državna rezervatna lovišča, mednje je spadalo tudi območje Triglavskega narodnega parka z jedrom v dolinah Krma, Kot in Vrata. V teh loviščih je bila poudarjena predvsem športna vloga, gospodarska pa bi bila drugotnega pomena (ERHATČ ŠIRNIK, 2004). Na podlagi republiškega zakona o lovu iz leta 1949 je bila leta 1950 končana razdelitev lovišč. Tedaj je nastalo kar nekaj sporov med posamezni-

mi okoliškimi lovskimi družinami in državnim loviščem republiškega pomena Triglav. Večina sporov je bila rešena sporazumno. Gojitveno lovišče »Triglav« Bled je bilo ustanovljeno 25. 4. 1949 in izročeno v upravljanje Zavodu za gojitev divjadi »Triglav« Bled (Bonitiranje lovišč, 1968).

Zavod se je leta 1981 preimenoval v Triglavski narodni park, še pozneje pa v javni zavod (MARENČE in sod., 2012). Javni zavod Triglavski narodni park danes upravlja Lovišče s posebnim namenom Triglav Bled, ki ima svojega predhodnika v Gojitvenem lovišču »Triglav« Bled in ima skoraj identične meje. Lovišče s posebnim namenom Triglav Bled obsega približno 65 odstotkov celotne površine parka. Na preostalem območju parka upravljajo lovišča 13 lovskih družin in Zavod za gozdove Slovenije z Loviščem s posebnim namenom Prodi Razor.

V obdobju po drugi svetovni vojni do osamosvojitve je bilo upravljanje z divjadjo v Gojitvenem lovišču »Triglav« Bled podrejeno lovski zakonodaji in predvsem gojitvi divjadi, to pomeni, da se je povečevala številčnost divjadi in da so se doseljevale tudi druge, nedomorodne vrste divjadi. Tako so bili v šestdesetih letih prejšnjega stoletja v parku naseljeni svizci in mufloni, dobro desetletje pozneje alpski kozorogi (MARENČE in sod., 2012). Alpskemu kozorogu se danes prisoja že status domorodnosti (NÈVE REPE in sod., 2023). Iz tega obdobja se poroča tudi o prvi jelenjadi, ki je začela poseljevati park (MARENČE in sod., 2012). V zgodnjem povojnem obdobju so bile zgrajene nekatere lovske koče in lovske steze v Triglavskem pogorju, namenjene so bile lovu s tujimi lovskimi gosti. Leta 1976 je bil sprejet izredno napreden in naravovarstveno usmerjen Zakon o varstvu, gojitvi in lovu divjadi ter upravljanju lovišč, ki je izhajal iz načela, da mora lovska dejavnost ohranjati in varovati prostoživečo divjad (ERHATIČ ŠIRNIK, 2004). Načela so se uveljavila tudi pri tedanjem upravljanju gojitvenega lovišča.

Do osamosvojitve ustanovitev narodnega parka ni pomembno vplivala na upravljanje z divjadjo, po osamosvojitvi pa se je to spremenilo. Leta 1993, v obdobju sprejemanja Zakona o varstvu okolja, ki je postavil celosten sistem varstva okolja in tudi narave, so se v parku začeli tudi uvajati standardi IUCN (Svetovna zveza za varstvo narave); to je pomenilo uveljavljanje površin, kjer se ne lovi. Sprva je znašala ta površina 16.000 hektarov, pozneje, med letoma 1997 in 1998, se je območje povečalo na 24.500 hektarov. Uveljavljanju območja, kjer se ne lovi, je nasprotovala lovska srenja, predvsem s stališčem, da se bo populacija gamsov preveč namnožila in sprožila izbruhe bolezní, zlasti gamsjih garij (MARENČE in sod., 2010). Prvo varstveno območje (IUCN KATEGORIJA II), kjer ni lova, je dobilo dokončno obliko in velikost z 31.488 hektari s sprejetjem Zakona o Triglavskem narodnem parku leta 2010. Dodatno so bila za gamse oblikovana mirna območja, ki so bila sprejeta za Uredbo o Načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025, saj je bilo kot najpomembnejši negativni vpliv na populacije divjadi na območju narodnega parka identificirano vznemirjanje zaradi različnih pristočasnih dejavnosti (NAČRT UPRAVLJANJA TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA 2016–2025, 2016). Prvo varstveno območje, ki je skoraj v celoti znotraj Lovišča s poseb-

Slika 1:

Alpski kozorog
(*Capra ibex*)avtor fotografije
Florijan Tišler

nim namenom Triglav Bled, in mirna območja sta poglobitni razliki pri upravljanju z divjadjo v narodnem parku v primerjavi s preostalo državo.

V zadnjih desetletjih so se največji izzivi pojavili predvsem z intenzivno širitvijo jelenjadi, ki je poselila celotno območje parka. Jelenjad je največja povzročiteljica gospodarske škode v gozdnem in kmetijskem prostoru, hkrati pa tudi tekunica gamsom v visokogorju. S pojavom stalnih tropov volkov, ki so se vrnili v park zadnja leta, so iz parka skoraj izginili mufloni. Posamezni medvedi živijo v parku že več desetletij, vendar ni bilo resnejših konfliktov s to vrsto velikih zveri. Da bi preprečili izumiranje risa v Sloveniji, je javni zavod dejavno in uspešno sodeloval pri doseljevanju risov. Danes živi na območju Julijskih Alp približno 10 odraslih risov; to vzbuja upanje, da bodo na območju narodnega parka živele vse tri vrste velikih zveri.

Vse obdobje od ustanovitve Gojitvenega lovišča »Triglav« Bled in nato današnjega lovišča s posebnim namenom so na območju po revirnem sistemu delovali lovski čuvaji – poklicni lovci, ki so pozneje postali tudi naravovarstveni nadzorniki. S svojim odličnim poznavanjem parka in prostoživečih živali so bili vedno vir pomembnih podatkov o prostoživečih živalih – ti se po dolgoletni tradiciji zbirajo in vodijo na upravi parka. Prav ti podatki nam dajejo pomemben pogled v dogajanje v naravi in so zagotovilo, da bodo vse vrste imele možnost dolgoročnega preživetja.

Izzivi pri upravljanju z divjadjo bodo v prihodnosti gotovo usmerjeni predvsem na upravljanje populacije jelenjadi, gamsov in kozorogov. Širitev jelenjadi verjetno negativno vpliva na občutljivejšega gamsa, ki je v visokogorju pod pritiskom podnebnih sprememb in obiskovanja. Kozorog je po najnovej-

ših raziskavah domorodna vrsta, ki je v parku začela stagnirati in bo potrebovala aktivne ukrepe za dolgoročni obstoj. Spremembe v naravi in z obiskovalci vse bolj obremenjen park pomenita še več dela z zagotavljanjem primernih in mirnih življenjskih prostorov za vse prostoživeče živalske vrste, med katere spada tudi divjad. Med podobne izzive v prihodnosti štejemo tudi zagotavljanje sobivanja med človekom in velikimi zvermi v alpskem prostoru, ki ga je oblikovalo tradicionalno gorsko pašništvo. •



VIRI IN LITERATURA

- ERHATIČ ŠIRNIK, R., 2004: **Lov in lovci skozi čas**. Lovska zveza Slovenije, Ljubljana.
- MARENČE, M., ARIH, A. in MAROLT, M. (2012): **Analiza stanja lovstva**. V: *Kus Veenvliet, J. (ur.): Izhodišča za Načrt upravljanja Triglavskega narodnega parka 2012–2022*. Javni zavod Triglavski narodni park, Bled.
- MARENČE, M., MAROLT, M. in ŠOLAR, M. (2010). **Lov v Triglavskem narodnem parku / Lovišču s posebnim namenom Triglav**: Gradivo za 5. sejo sveta javnega zavoda Triglavski narodni park. Triglavski narodni park, Bled: 20.
- NÈVE REPE A., BUŽAN E., TOŠKAN B., JAVORNIK J., POKORNY B., ARIH A., ZVER L., PROSTOR M., KROFEL M., STERGAR M., JERINA K., POTOČNIK H., ČERNE R. in POLJANEC A. (2023): **O domorodnosti alpskega kozoroga v Sloveniji**. *Gozdarski vestnik*, 81: 271-285.
- Toš, M. (2024): **Spomenica 1919 – prof. dr. Albin Belar in prof. Fran Jesenko – korenine TNP**. *Lovec*, 107: 392-393.
- Uredba o načrtu upravljanja Triglavskega narodnega parka za obdobje 2016–2025** (2016): *Uradni list Republike Slovenije*, 34/16.
- Zakupna pogodba med direkcijo za šume in Muzejskim društvom** (1924): Pridobljeno 20. 9. 2024 s http://web.bf.uni-lj.si/students/vnd/knjiznica/Skoberne_literatura/predpisi_zgodovina/tnp_zakupna.pdf.

GORNIŠTVO V ČASU DINAMIČNIH OKOLJSKIH IN DRUŽBENIH SPREMEMB



Irena Mrak¹

Izvleček

Gornišтво je v Sloveniji in po svetu že več stoletij del gorskega sveta, naraščanje obiska gora ter vse večja raznolikost aktivnosti pa sta značilna predvsem za zadnja desetletja. Zadnje je izraz tega, da se prebivalstvo bolj zaveda, kako ugodno vpliva gibanje na prostem na zdravje, deloma pa tudi povečevanja obsega prostega časa in navsezadnje le želje po dokazovanju sebe, pri čemer imajo največjo vlogo družbena omrežja. Zavarovana območja, kot je Triglavski narodni park, so prav zaradi svojega statusa še toliko privlačnejša in zato tudi obremenjena.

KLJUČNE BESEDE: gornišťvo, okoljske spremembe, družbene spremembe



Gornišťvo obsega različne dejavnosti v gorah, kot so hoja, plezanje skalnih smeri, plezanje snežnih in lednih smeri in drugo. Nabor dejavnosti v gorah deloma podpirata razvoj in ponudba športne opreme. Prav zato je nabor dejavnosti, ki potekajo v gorah, širši, vprašanje pa je, kaj v resnici sodi pod gornišťvo – vse dejavnosti, ki se izvajajo v gorskih območjih danes, ali le tiste, ki so bile dela tega sveta že v zgodovini, in katere dejavnosti sodijo v zavarovano območje, kot je Triglavski narodni park.

Po ocenah več kot 400 000 Slovenk in Slovencev redno zahaja v gore (MRAK, 2009), v gorska območja v Sloveniji pa zahajajo tudi obiskovalci iz drugih držav. V raziskavi obiska Triglavskega narodnega parka (MRAK in sod., 2017) je bilo hitro naraščanje obiska ugotovljeno v uradnih podatkih Statističnega urada Slovenije pa tudi v podatkih o nočitvah, ki so jih prispevala posamezna planinska društva.

¹ dr., Fakulteta za varstvo okolja, Trg mladosti 7, 3320 Velenje, irena.mrak@siol.net

Statistični podatki prihodov in nočitev v občinah na območju Triglavskega narodnega parka zadnjih let kažejo na povečevanje obiska.

Preglednica 1:

Prihodi in prenočitve
v občinah na območju
Triglavskega narodnega
parka 2020–2023

Zgoraj: Gorenjski del
Triglavskega narodnega
parka: občine Bled,
Bohinj, Gorje, Jesenice,
Kranjska Gora (skupaj)

Spodaj: Primorski del
Triglavskega narodnega
parka: občine Bovec,
Kobarid, Tolmin (skupaj)

vir
SURS, 2024

LETO/ TURISTI	PRIHODI			PRENOČITVE		
	Skupaj	Domači	Tuji	Skupaj	Domači	Tuji
2020	543.689	297.174	246.525	1.554.630	849.421	705.209
2021	692.266	314.025	378.241	1.810.839	817.613	993.226
2022	1.052.687	266.193	786.494	2.768.487	689.392	2.079.095
2023	1.139.411	206.276	933.135	2.958.028	542.398	2.415.630

LETO/ TURISTI	PRIHODI			PRENOČITVE		
	Skupaj	Domači	Tuji	Skupaj	Domači	Tuji
2020	229.075	115.892	113.183	623.775	307.926	315.849
2021	277.943	92.819	185.124	732.659	238.617	494.042
2022	362.332	62.478	299.854	923.449	148.652	774.797
2023	371.728	46.098	325.630	953.417	109.575	843.842

Dejstvo je, da se večina gorskih območij po svetu sooča z vse večjim obiskom, to pa pomeni ne le večje obremenitve za okolje, temveč tudi za lokalno prebivalstvo. Prinaša pa tudi izziv in nalogo za upravljavce zavarovanih gorskih območij, ker je treba ugotoviti okoljsko pa tudi socialno nosilno zmogljivost območij.

Okoljske spremembe in njihov vpliv na izvajanje gorniških dejavnosti

Okoljske spremembe vse bolj vplivajo na gornišтво. Tako je na primer raziskava o okoljskih spremembah na gornišťvo na območju Alp v Avstriji (RITTER in sod., 2012) pokazala, da spremembe v okolju, kot so zmanjševanje obsega ledenikov in zmanjševanje obsega območij permafrosta, vplivajo na stanje infrastrukture (planinske poti in planinske koče), to pa neposredno vpliva na gorniške dejavnosti. V Švici je prav zaradi tega nekaj koč na višjih nadmorskih višinah že opuščениh.

Na območju Alp so najopaznejše prav spremembe na ledenikih in ob njih. Raziskava na območju Mont Blanca (MOUREY in sod., 2019) je med drugim pokazala tudi obsežne spremembe v obsegu permafrosta med letoma 1850 in 2015. Številne plezalne smeri na območju gore so danes zelo nevarne, nekatere celo neplezljive.

Slika 1:

Pohodniki pred
Aljaževim stolpom
na vrhu Triglava na
začetku 19. stoletja



avtor fotografije
neznan

V zvezi z zaznavanjem okoljskih sprememb obiskovalcev Triglavskega narodnega parka je bilo največkrat prepoznano bolj spremenljivo vreme, višje temperature in več neurij. Šestinosemdeset odstotkov jih je menilo, da okoljske spremembe na njihovo obiskovanje območja Triglavskega narodnega parka sicer ne vplivajo, ob višjih temperaturah v prihodnje (zlasti v poletnem času) pa bi se del vprašanih za obisk parka, torej gorskih območij, odločil pogostejše (MRAK in sod., 2017). Obisk območja Triglavskega narodnega parka je vse večji (preglednica 1), to pa ni le posledica okoljskih sprememb, temveč je po vsej verjetnosti tako tudi zaradi drugih dejavnikov.

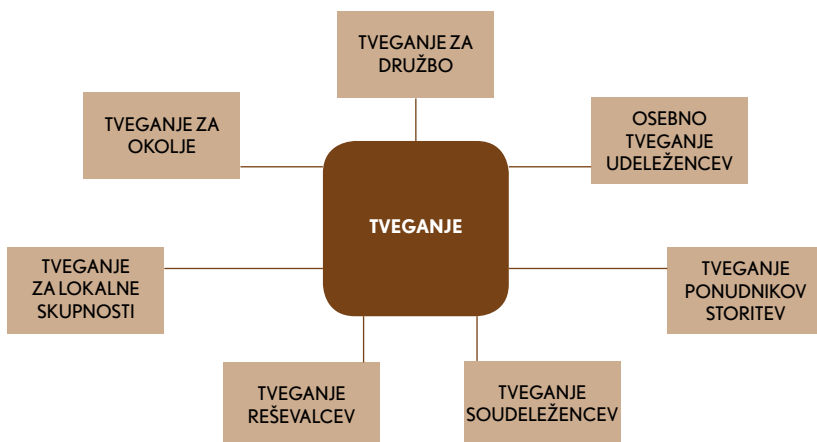
Tveganja pri izvajanju gornišťva

Gorniki se prilagajajo dinamiki okoljskih procesov. Sprotno spremljanje razmer je stalnica vseh, ki načrtujejo vzpone na gore. Pomembno je tudi poročanje gornikov o vzponih, to poročanje je pomemben vir za primerjave z razmerami v preteklosti in za spremljanje razmer v prihodnje. Zadnje je pomembno tudi za spremljanje prostočasnih aktivnosti upravljavca, Triglavskega narodnega parka.

Gorniške aktivnosti so povezane tudi z več vrstami tveganja. Vse bolj množičen obisk gora pomeni tveganje za okolje pa tudi tveganje za udeležence aktivnosti, posredno za reševalne službe in tudi za lokalne skupnosti ter tveganje udeležencev in posledično reševalcev.

Schema:

Vidiki tveganj, povezanih
z gorniški aktivnostmi



vir
SWARBROOKE in sod.,
2003.

Slika 2:

Množičnost turizma
vseposvoda



avtor fotografije
Gorazd Kutin

Na območju Triglavskega narodnega parka po podatkih Gorske reševalne zveze Slovenije med nesrečami prevladujejo padci, sledijo reševanja gornikov, ki so zašli s poti, in tistih, ki so zboleli. Med nesrečami, ki so neposredno povezane z okoljskimi dejavniki in procesi, pa so tiste, ki jih povzroči padajoče kamenje; udari strel so med nesrečami po številu na zadnjem mestu.

Kar zadeva obisk območja Triglavskega narodnega parka, pa ni zanemarljiv vpliv na tamkajšnje vodne vire; to kaže tudi raziskava o vsebnosti mikroplastike v Dvojnem jezeru in Velikem jezeru/Ledvici. To so raziskovalci našli v obeh proučevanih vodnih telesih – Dvojnem jezeru in Velikem jezeru (KOVAC, 2023).

Da obisk vse bolj vpliva na vsakdanje življenje prebivalstva v Triglavskem narodnem parku, je dejstvo. Ali je to pozitivno ali negativno?

Prav vpliv povečevanja obiska in različnih oblik aktivnosti na zavarovanem območju je izziv za prihodnje upravljanje Triglavskega narodnega parka. •



VIRI IN LITERATURA

- MRAK, I. (2009): **Sonaravni razvoj turizma in rekreacije v visokogorju**. Doktorsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Ljubljana. Dostopno na <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=23811>.
- MRAK, I., ODAR, M., MAROLT, M., KREK, A., BREZNIK, K., HALVORSON, S. (2017): **Značilnosti obiska Triglavskega narodnega parka = Characteristics of Triglav National Park visitation**. *Acta Triglavensia* 5 (5): 5-26.
- RITTER, F., FIEBIG, M. in MUHAR, A. (2012): **Impacts of Global Warming on Mountaineering: A Classification of Phenomena Affecting the Alpine Trail Network**. *Mountain Research and Development*, 32(1): 4-15. Pridobljeno 26. 9. 2024 s <https://doi.org/10.1659/MRD-JOURNAL-D-11-00036.1>.
- MOUREY, J., MARCUZZI, M., RAVANEL, L. in PALLANDRE, F. (2019): **Effects of climate change on high Alpine mountain environments: Evolution of mountaineering routes in the Mont Blanc massif (Western Alps) over half a century**. *Arctic, Antarctic, and Alpine Research*, 51(1): 176-189. Pridobljeno 26. 9. 2024 s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15230430.2019.1612216>.
- KOVAČ, M. (2023): **Mikroplastika v visokogorskih jezerih**. Magistrsko delo. Fakulteta za varstvo okolja, Velenje.
- Prihodi in prenočitve turistov po občinah, državah in vrstah nastanitvenih objektov**, Slovenija, letno. Statistični urad RS (2020). Pridobljeno 12. 11. 2020 s <http://www.stat.si>.
- SWARBROOKE, J., BEARD, C., LECKIE, S. in POMFRET, G. (2003): **Adventure Tourism: The new frontier**. Elsevier Science Ltd.

TRAJNOST – OD BESED K DEJANJEM



Maša Klavora¹

Izvleček

Tako kot Triglavski narodni park se tudi dolina Soče po izjemno hitrem turističnem razvoju in prepoznavnosti sooča z novimi izzivi pri upravljanju destinacije, razvoju kakovostne ponudbe in vzdrževanju ravnovesja med kakovostnim življenjem domačinov, zadovoljnimi obiskovalci ter ohranjenostjo krajine in prvobitnostjo. Le z odgovornim odnosom, medinstitucionalnim in medobčinskim sodelovanjem ter korektnim odnosom med državo in lokalno/regionalno skupnostjo bo turizem skupaj z drugimi področji lahko prava priložnost za trajnostni razvoj v Triglavskem narodnem parku in aktivne domačine ter v oporo pri ohranjanju biotske raznovrstnosti ali raznolikosti varovanega okolja.

KLJUČNE BESEDE: odgovorni razvoj, dolina Soče, ohranjanje ravnovesja



Triglavski narodni park, predvsem pa območje doline Soče, pomen varovanih območij, trajnostnega razvoja in turizma ter vpetost naše regije v širši nacionalni in evropski prostor spremljam že vsaj dve desetletji. Ker sem si v tem času pridobila določeno znanje, izkušnje, stike in ker mi ni vseeno, kaj se dogaja z našimi izjemnimi dolinami, hribi, rekami ter drugo naravno in kulturno dediščino pa tudi s kakovostjo življenja nas, domačinov, ter z odnosom in izkušnjami obiskovalcev, ki obišejo ta izjemni prostor, lahko na povabilo Triglavskega narodnega parka podelim nekaj misli.

V otroštvu in mladosti so se mi v spomin močno vtisnile pripovedi tata Fedja ter lastna doživetja in izkušnje ob dejavnem delovanju v naši dolini, o velikem pomenu aktivnih domačinov, skupnega dela in javnega interesa, nujno potreb-

¹ Ustanova Fundacija Poti miru v Posočju, Gregorčičeva ulica 8, 5222 Kobarid, masa.klavora@potmiru.si

nega presojanja in usklajevanja različnih pobud pa tudi postavljanja pravil in mej, sodelovanja lokalne in državne ravni ter različnih projektov za izboljšanje kakovosti življenja domačinov pa seveda tudi za nove, trajnostno usmerjene razvojne priložnosti. Z veseljem in radovednostjo sem spremljala pozitivne in uspešne zgodbe iz različnih krajev Triglavskega narodnega parka in skupnosti v Posočju². S strokovnega stališča sem se začela ukvarjati s turizmom v letih 2005 in 2006 pri pripravi diplomske naloge o razvoju turizma v Zgoranjem Posočju. Tedaj sem se soočila s pomenom in priložnostmi zavarovanih območij in trajnostnega razvoja v tako občutljivih krajih, kot so naši. Turistična organiziranost in ponudba sta bili takrat še precej razdrobljeni in slabše povezani, izstopalo je le nekaj delno oblikovanih turističnih produktov, dobro obiskani pa so bili predvsem nekateri kraji. Že takrat pa je bilo jasno, da je turizem skupaj s premišljenim razvojem drugih pomembnih gospodarskih dejavnosti (kmetijstvo, obrt, gozdarstvo, podjetništvo ipd.) ter medsektorskim in medgeneracijskim sodelovanjem izjemna priložnost (takrat verjetno o tudi negativnih posledicah turizma nismo želeli preveč razmišljati) za Triglavski narodni park pa tudi širše območje v Julijskih Alpah – tudi kar zadeva reševanje še vedno perečih demografskih problemov. Pomembni načeli trajnosti sta tudi skladen razvoj in zavedanje, kako občutljiva in tanka je meja med priložnostmi in nevarnostmi, med prednostmi in slabostmi, ko se izjemna, a krhka okolja soočajo z izzivi, ki so posledica različnih političnih, gospodarskih, socialnih, okoljskih, podnebnih in razvojnih usmeritev.

Pomen in želja po dejavni udeležbi in delovanju ter sodelovanju domačinov in različnih institucij na območju Triglavskega narodnega parka in širšem območju Julijskih Alp sta se pokazala tudi pred približno petnajstimi leti, ko se je začel oblikovati novi Zakon o Triglavskem narodnem parku, ki je zagotovil dodatna sredstva za potrebe domačinov v tem parku. Ob pripravi upravljalvskega načrta pa je postajalo jasno, da je treba Triglavski narodni park ne le ohranjati in razvijati, temveč tudi pametno upravljati na več področjih.

V preteklosti so bile v različnih evropskih, nacionalnih, regionalnih in lokalnih dokumentih sprejete strateške usmeritve za turizem, ki pa so bile le deloma upošteevane. Turizem je namreč dinamična dejavnost, na katero vpliva zelo veliko stvari. Živimo v izjemnem okolju, ki privlači vedno več ljudi. Di-

-
- 2 • Kako so domačini v začetku devetdesetih let še v maju kidali sneg na roke, z lopatami, da je bil Vršič čim prej prevozen;
 • kako razvijajo nove razvojne modele (zadrugo);
 • kako so zgradili celo malo hidroelektrarno;
 • kako jim je uspelo prepričati novo državo, da podpre navzočnost zdravnika in šolo v Trenti;
 • zakaj mora biti informacijsko središče Triglavskega narodnega parka (tudi) v Trenti;
 • kako so Čadržani povabili v svoj kraj Don Pierinovo skupnost (ki je ni želel nihče sprejeti);
 • njihove odločitve o ekološki vasi in skupni sirarni;
 • kako je njihova folklorna skupina znala spraviti v smeh različno občinstvo;
 • ko je Čadrg obiskala švedska kraljica;
 • kako so v Logu pod Mangartom domačini uredili smučišče in sankališče za otroke, kako so bili radovedni glede zgodb o mošeji;
 • ne bom pozabila, kako sem v Kneških in Tolminskih Ravnah prvič opazila lepo obnovljene domačije in poklepetala z domačini.

Slika 1:

Mladi obiskovalci

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka



gitalizacija je v zadnjem desetletju močno oblikovala navade ljudi, »vse« pa naredila dostopno. Na lokalni, območni in državni ravni je težko loviti ravnovesje med pastmi hitrega razvoja in dolgoročnimi, skladnejšimi razvojnimi cilji. Žal so tudi del območja Triglavskega narodnega parka v zadnjih petindvajsetih letih močno prizadeli še potresi in druge naravne nesreče, ki so tako in drugače vplivali na marsikatero odločitev in dejanje posameznik, skupnosti in odločevalcev. Parcialni pritiski na občutljivo okolje (pa tudi na ljudi, domačine) so vedno večji. Količina je še vedno prevečkrat pred kakovostjo.

V dolini Soče smo se pred leti približali skoraj milijon nočitvam na leto, to je za dolino, kjer živi manj kot 20.000 domačinov, zelo veliko, sploh, ker je obiskovanost osredinjena na poletne mesece. Turistični ponudniki in turistične organizacije včasih s težavo kakovostno ustrezemo željam, potrebam in povpraševanju obiskovalcev. Občine, pristojne medobčinske in državne institucije ter druge organizacije se znajdemo pred izzivi pri upravljanju pohodniških in kolesarskih poti ali neke destinacije, pri usmerjanju prometnih tokov, urejanju režimov parkirnih mest in naravnih znamenitosti ter javnega prevoza, kampiranju »na črno«, odvozu komunalnih odpadkov itn. Številni lastniki (tudi domačini) svoje nastanitvene zmogljivosti raje oddajo obiskovalcem v poletni sezoni, kot pa da bi jih ponudili domačinom, ki le s težavo rešujejo svoje bivanjske probleme. Vedno več je pritiskov na okolje, naravo, ljudi in vedno težje je usklajevati vse interese ter loviti mejo med javnimi in zasebnimi interesi pa tudi med »palico in korenčkom«.

Ne glede na vse pa ne smemo pozabiti tudi na veliko pozitivnih vplivov turizma na naše kraje. Poleg novih zaposlitvenih možnosti, večje prepoznavnosti krajev in dodatnega prihodka bi rada opozorila predvsem na razvoj novih obrtniških in podjetniških priložnosti, bolj pozitiven odnos domačinov do

Slika 2:

Triglav – magnet za
obiskovanje

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka



lastnega okolja ter širjenje obzorja in spoznavanje drug drugega. Navedene razmere niso značilne le za Posočje, v katerem sama živim in delujem, temveč tudi za druge dele Triglavskega narodnega parka oziroma Julijskih Alp.

Glede na svoja opažanja in pogovore z različnimi ljudmi menim, da je turizem začel rušiti ravnovesje med kakovostnim življenjem domačinov in zadovoljnimi obiskovalci pa tudi med ohranjeno naravo in biotsko raznovrstnostjo ter njeno neodgovorno izrabo. Hkrati pa še vedno verjamem, da si vsi želimo kakovostnega, zelenega, **odgovornega**, vključujočega in koordiniranega turizma, kako najti pot do tega in razumeti, kaj to sploh je, pa nam pomeni velik izziv ... v zavarovanih in občutljivih okoljih pa še posebno.

Prav zaradi vsega omenjenega so ključni deležniki na območju Julijskih Alp že pred let začeli skupaj analizirati obstoječe stanje in načrtovati nove medsektorske in večnivojsko usklajene predloge. Zavedali so se, da se težave ne začnejo niti ne končajo na pragu posamezne meje ali področja delovanja. Izzivov in težav so se lotili načrtno, strateško, s kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji ter posameznimi ukrepi. Odločili so se celo za čezmejno sodelovanje ter za najvišje cilje na področju trajnostnega ohranjanja in upravljanja zavarovane destinacije in dediščine: ustanovitev Čezmejnega biosfernega območja Julijske Alpe ter vpis dediščine prve svetovne vojne in Poti miru v UNESCOV poskusni seznam in podelitev Znaka evropske dediščine Spominski cerkvi svetega Duha v Javorci.

Na podlagi vseh izkušenj, znanja in analiz se trenutno pripravlja še akcijski dokument, ki bo pomagal pri usmerjanju obiska in rekreacijskih dejavnosti v Triglavskem narodnem parku. Na območju Julijskih Alp pa se razvija nov model organiziranosti te izredno pomembne turistične destinacije.

Slika 3:

Soška pot – najstarejša
parkovna pot

fotografija
arhiv Triglavskega
narodnega parka



Zakaj sem na začetku obudila svoje spomine iz otroštva in mladosti v Triglavskem narodnem parku? Zato, ker ne smemo pozabiti, kaj vse so domačini in drugi, ki so trajnost in odgovornost do svojega okolja in potomcev ter drug do drugega živeli (ne da bi se takrat o teh tako pomembnih, a danes žal zlorabljenih floskulah govorilo in pisalo), uresničili in kako jim je uspelo uskladiti in uresničevati javni in širši interes. Če želimo, da bodo tudi naši potomci v Triglavskem narodnem parku ter izjemno občutljivem območju okrog njega – območju Julijskih Alp UNESCO MAB zadovoljno živeli, skrbeli za krajino in domačije, razvijali svoje spretnosti in znanje, ustvarjali in sobivali z obiskovalci, potem je zadnji trenutek, da za doseg doseg dolgoročnih ciljev in ciljev v javnem interesu stopimo skupaj, tudi korak nazaj, pogledamo levo in desno, ne le enosmerno naprej, ter začnemo odgovornost do vseh živih bitij in narave tudi živeti, uresničevati in sodelovati.

Tudi Strategija slovenskega turizma 2022–2028 prepoznava, da: »... je v turizmu nujno potreben dvig kakovosti ponudbe, da bomo lahko uspešno pritegnili odgovorne goste z višjo kupno močjo. Upravljanje turističnih tokov in dvig dodane vrednosti sta izziva, ki ju moramo v slovenskem turizmu naslavljaliti s ciljem zadovoljstva tako turističnega gospodarstva kot lokalnih skupnosti.«

Ker pa so vsaj nekatere strateške usmeritve izpred dvajsetih let žal še vedno zelo aktualne in pomembne tudi za današnje stanje in pridobljene izkušnje ter predvsem za prihodnost domačinov, turizma in trajnostnega razvoja na območju Triglavskega narodnega parka in bližnje okolice, želim ob koncu opozoriti na nekatere.

DEUBLE in SARTORIS (2002) poudarjata pomen medsebojnega zaupanja in vključevanja lokalnih prebivalcev pri vzpostavitvi kakovostnih blagovnih

znamk in znakov kakovosti. ŠOLAR (2002) pa meni, da naj se v zavarovanih okoljih turizem in rekreacija razvijata skladno z razmerami pokrajine in tradicionalnim načinom življenja lokalnega prebivalstva. HLADNIK (2006) predvideva, da bo sodobni človek zaradi svojega življenjskega sloga vedno bolj povpraševal po etičnem oziroma odgovornem turizmu, ki združuje ekološki turizem s širšimi okoljskimi in socialnimi pogledi. In da postajajo varovana in zavarovana območja ena najimenitnejših večnamenskih vrednot družbe in bodo v prihodnje nedvomno osrednja tema razvoja turizma v Sloveniji. ♦



VIRI IN LITERATURA

- DEUBLE, J. in SARTORIS, A. (2002): **Blagovne znamke pospešujejo trženje in krepijo regijo.** V: Broggi, M., Gleich, M., Gotz, A., Revaz, M. in Todter, U. (ur.): 2. *Poročilo o Alpah*. Mednarodna komisija za varstvo Alp, Schaan, Liechtenstein: 83-86
- HLADNIK, J. (2006): **Turizem v varovanih zavarovanih območjih ohranjanja narave.** Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana. Pridobljeno 5. 5. 2006 s <http://www.parki.mop.gov.si/turizem.pdf>.
- Strategija slovenskega turizma 2022 – 2028** (2022). Pridobljeno 10. 9. 2024 s <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MGTS/Dokumenti/DTUR/Nova-strategija-2022-2028/Strategija-slovenskega-turizma-2022-2028-dokument.pdf>.
- ŠOLAR, M. (2002): **Načela usklajevanja rekreacijske rabe v zavarovanem območju na primeru Triglavskega narodnega parka.** Magistrsko delo. Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Ljubljana.

9 ACTA TRIGLAVENSIA Vsebina

dr. Peter Skoberne

5 OD ALPSKEGA
VARSTVENEGA
PARKA (1924) DO
PRVEGA TRIGLAVSKEGA
NARODNEGA PARKA (1961)

Mladen Berginc

12 USTANAVLJANJE VELIKEGA
TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

mag. Martin Šolar

17 MEDNARODNO SODELOVANJE
TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA

Blanka Bartol

26 KONVENCIJA O VARSTVU ALP
IN ZAVAROVANA OBMOČJA

Janez Bizjak

31 ALPSKA KONVENCIJA TER
DEJAVNA VLOGA SLOVENIJE
V TRIGLAVSKEGA NARODNEGA PARKA
PRI NJENEM NASTAJANJU

mag. Jana Vrdic

35 POMEN TRIGLAVSKEGA
NARODNEGA PARKA ZA
RAZVOJ SISTEMA VARSTVA
NARAVE V SLOVENIJI

Metod Rogelj

39 POMEN TRIGLAVSKEGA
NARODNEGA PARKA ZA
VARSTVO VRST, HABITATOV IN
NARAVNIH VREDNOT

Saša Roškar

43 POMEN PARKA ZA
KULTURNE DEDIŠČINE

Branko Ravnik

48 RAZVOJ KMETIJSTVA OB
OHRANJANJU NJEGOVE
SESTAVE - UTOPIJA ALI NJUNOST?

dr. Aleš Poljanec

51 GOSPODARJENJE Z GOZDOM
V TRIGLAVSKEM NARODNEM PARKU

Miha Marolt

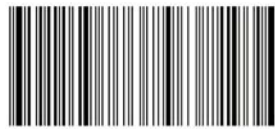
56 UPRAVLJANJE Z DIVJADJO
V NARODNEM PARKU

dr. Irena Mrak

61 GORNIŠTVO V ČASU
DINAMIČNIH OKOLJSKIH
IN DRUŽBENIH SPREMENB

Maša Klavžar

66 TRAJNOST - OD BESED K DEJANJEM



ISSN 2232-495X